

MEDIÁLNÍ
VZDĚLÁVÁNÍ
DOSPĚLÝCH

Průvodce na cestu informačním bludištěm

Vaše navigace světem médií, informací
a dezinformací

PARTNEŘI PROJEKTU:

Studijní a vědecká
knihovna
v Hradci Králové

Projekt Mediální vzdělávání prostřednictvím knihoven.

Financováno z EHP/Norských fondů 2014 – 2021, program Vnitřní věci.

Autor: Dominik Voráč

Grafická úprava: Robert Žamboch, www.robertzamboch.cz

Věcná a jazyková korektura: Kristýna Fantová, Magda Podsedníková, Monika Durajová

Za další připomínky děkujeme: Braňo Frk

Vydavatel: Agora CE, o.p.s.

Projekt finančně podpořily Fondy EHP/Norské fondy 2014–2021, program Vnitřní věci

Úvod

Vážení lektori, knihovníci, učitelé a čtenáři, právě jste otevřeli příručku sloužící jako základní opora pro ty, kteří (se) chtějí vzdělávat v oblasti mediální gramotnosti. Příručka obsahuje celkem 5 kapitol logicky uspořádaných tak, aby čtenář pochopil základní principy fungování médií a následně byl schopen sám určit, která média jsou pro něj věrohodná a která nikoliv. V příručce klademe důraz na nové fenomény posledních let, tedy na falešné zprávy na webových stránkách, v e-mailech či na sociálních sítích.

Záměrem příručky je kromě poskytnutí základních teoretických poznatků také ukázat, jakým způsobem se může mediální gramotnost vyučovat. Z toho důvodu je volena řada příkladů, otázek k zamyšlení a aktivit. Doporučujeme se při výkladu opřít o poznatky z příručky, zařadit do něj i otázky k zamyšlení a pracovat s pracovními listy, které jsou k dispozici na konci příručky k vytisknutí. Na konci většiny kapitol je popsáno, jak zařadit dané aktivity do vzdělávací akce. Jedná se ovšem jen o návrh a v tomto směru necháváme lektorům prostor pro jejich oblíbené vyučovací metody. Poslední kapitola slouží lektorům jako pomoc při nelehkých situacích, které toto téma přímo přitahuje.

Problematika médií a dezinformací je složitá a nemůže ji popsat jedna příručka. Doufáme však, že tato příručka pomůže jako zdroj inspirace a odrazový můstek k dalšímu sebevzdělávání. Upozorňujeme, že jsme kladli při uvádění příkladů médií a falešných zpráv důraz na nestrannost. Snažili jsme se volit příklady ze všech politických a názorových proudů a uvádíme jen ty příklady, které byly vyvráceny relevantními organizacemi, vědci či samotnými oběťmi dezinformací.

Tato příručka vznikla v rámci projektu Mediální vzdělávání prostřednictvím knihoven, který realizuje Agora CE, o.p.s. ve spolupráci s Krajskou vědeckou knihovnou v Liberci a Studijní

a vědeckou knihovnou v Hradci Králové. Projekt finančně podpořily Fondy EHP/Norské fondy 2014–2021, program Vnitřní věci.

Hlavní skupinou čtenářů, na které jsme při tvorbě příručky mysleli, byli dospělí ve věku od 65 let. Snažili jsme se proto pracovat se zdroji a příklady, které jsou relevantní pro tuto věkovou skupinu. Také jsme si vědomi toho, že návodů, jak rozumět médiím a jak se bránit dezinformacím, existuje tak velké množství, že je těžké si mezi nimi vybrat. Naší ambicí bylo vytvořit takovou příručku, která pokrývá všechny klíčové oblasti, ale zároveň je dostatečně jednoduchá, aby nezahltila informacemi člověka, který se s tématem setká poprvé. Obsahuje však odkazy na další zdroje, pokud čtenář bude mít potřebu se dozvědět více.

Agora CE, o.p.s.

Hlavní náplní naší činnosti je podpora demokratických procesů s cílem zlepšit komunikaci a spolupráci mezi občany a radnicemi, vzbudit zájem občanů o věci veřejné, rozšířit občanské povědomí mladých a vést je k aktivním občanským postojům, podpořit rozvoj demokracie a přispět ke zvýšení politické kultury v ČR i zahraničí. Projekt mediálního vzdělávání dospělých navazuje na naše know-how v oblasti občanského vzdělávání.

Dominik Voráč, hlavní autor

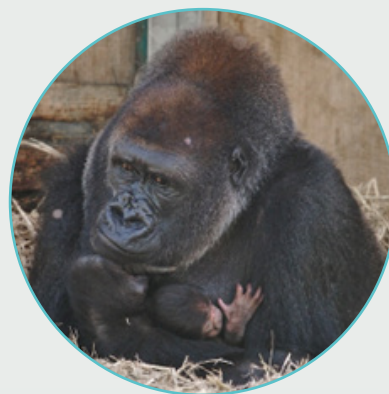
Mgr. Dominik Voráč vystudoval obor učitelství českého jazyka a společenských věd na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Během studií na vysoké škole pracoval jako redaktor v regionálním deníku. Momentálně působí jako doktorand v oboru Čtenářství a mediální výchova ve vzdělávání na Pedagogické fakultě UP v Olomouci, kde mimo jiné učí mediální výchovu. Je zakladatelem projektu Mediální výchova pro 21. století, který naleznete na webu www.mv21.cz.

Jaký by byl náš život bez médií?

Nevěděli bychom o novém americkém filmu uvedeném v Hollywoodu, ani o tom, která hvězda nosí kterou oděvní značku, a kdo se právě s kým rozešel...

... že se v Británii narodilo gorilí mládě, ...

... nebo že v Íránu spadlo letadlo.

Bez toho se krásně obejdou! Řeknete si. Ale nedozvěděli bychom se včas nebo vůbec ani o tom, že máme možnost získat nový příspěvek na dítě, že bychom neměli větrat kvůli smogové situaci, nebo že se rozdělilo Československo. Tedy informace, které jsou potřebné, a které náš život přímo ovlivňují.

Jaký by byl náš život bez médií?

Doporučená aktivita

Představte si, že by neexistovaly žádné sdělovací prostředky, jak je známe. Nebyly by noviny a časopisy, televize a rozhlas, ani internet. Jediným zdrojem informací by bylo to, co bychom se dozvěděli bezprostředně od druhých.

Otázky zamyšlení

- Co bychom věděli?
- Jak rychle bychom se dozvíдали informace?
- Co by nám chybělo?

Shrnutí

Média tedy potřebujeme. Jejich funkce jsou hlavně:

- informování
- veřejná kontrola státní moci
- socializace – nastolování priorit, tvoření konsenzu
- kontinuita – podpora zavedených kulturních vzorců, objevování subkultur
- zábava – napětí, uvolnění, rozptýlení
- získávání – agitace pro společensky významné cíle

Obsah

1	Co bychom měli vědět o médiích	8
1.1	Rozdělení médií	9
1.2	Ovlivňují majitelé média?	9
1.3	Soukromá média	10
1.4	Veřejnoprávní média	11
1.5	Státní média	11
1.6	Online prostředí	11
1.7	Zpravodajství a publicistika	13
1.8	Shrnutí lekce	14
1.9	Doporučené aktivity: Úvod do médií	14
1.10	Otázky zamyšlení	15
2	Jak vnímáme informace?	16
2.1	Rychlé myšlení a stereotypy	18
2.2	Konfirmační zkreslení	20
2.3	Pravda, nebo lež?	21
2.4	Rychlé myšlení v praxi	22
2.5	Shrnutí lekce	22
2.6	Doporučené aktivity: jak vnímáme informace?	23
2.7	Otázky k zamyšlení	23
3	Falešné zprávy – dezinformace, misinformace, hoaxy a fake news	24
3.1	Kdo může vytvořit falešnou zprávu?	26
3.1.1	Naprosto kdokoliv	26
3.1.2	Ti, co na tom chtějí vydělat	26
3.1.3	Ti, co za to jsou placeni	27
3.1.4	Média	27
3.2	Druhy falešných zpráv	29
3.2.1	Řetězové e-maily	29
3.2.2	Příspěvky na webu	29
3.2.3	Příspěvky na sociálních sítích	29
3.2.4	V reálném životě	29
3.2.5	Videa	30
3.2.6	Deepfake	30
3.3	Jaké používají dezinformátoři techniky?	30

3.4	Jak dojít k tomu, že je zpráva možná falešná?.....	32
3.5	Technika 4W1H pro evaluaci mediálních obsahů.....	32
3.6	Shrnutí lekce.....	33
3.7	Návrhy na aktivity: Falešné zprávy: dezinformace, misinformace, hoaxy a fake news.....	33
3.8	Otázky k zamyšlení.....	34
4	Ve světě falešných zpráv	36
4.1	Falešné zprávy o Evropské unii	37
4.2	Falešné zprávy o politicích	37
4.3	Falešné zprávy o onemocnění covid-19	38
4.4	Falešné zprávy o uprchlících a menšinách	39
4.5	Falešné citáty slavných osobností.....	40
4.6	Konspirační teorie	40
4.7	Závěrečné shrnutí: co dělat, když si nejsem jistý, jestli je zpráva falešná	41
4.8	Obrázek	42
4.9	Shrnutí lekce.....	43
4.10	Návrhy na aktivity: Ve světě falešných zpráv.....	43
4.11	Otázky k zamyšlení.....	43
5	Jak si poradit v této době plné informací	44
5.1	Jak si můžu poradit sám?	45
5.2	Co můžeme dělat jako společnost?	45
	Lektorské desatero při střetu s lidmi, kteří věří konspiracím a dezinformacím	46
5.3	Příklad dialogu	47
5.4	Shrnutí lekce.....	47
5.5	Otázky k zamyšlení.....	48
6	Pár slov na závěr o občanské participaci	50
7	Slovníček pojmů.....	51
	Pracovní list k 1. kapitole: Zpravodajství, nebo publicistika?.....	54
	Pracovní list ke 2. kapitole: Procvičte si mozek!	56
	Pracovní list ke 2. kapitole: Stereotypy	58
	Pracovní list ke 3. kapitole: Poznejte dezinformaci.....	60
	Pracovní list ke 3. kapitole: Jak na nás působí dezinformátoři?.....	62
	Pracovní list ke 4. kapitole: Ve světě falešných zpráv.....	64

1

Co bychom měli vědět o médiích

Cíl lekce: Tato lekce pomůže čtenáři s orientací v českém mediálním prostoru. Objasní, jaká specifika mají určité druhy médií, proč (ne)máme daným médiím důvěřovat či kdy musí být novinář objektivní a kdy může být naopak subjektivní.

1.1 Rozdělení médií

Pokud se díváme na televizi, čteme si noviny, posloucháme rádio či brouzdáme jen tak po internetu, je dobré myslet na to, že informaci vytvořil někdo nejspíše za účelem dalšího šíření. Tito lidé a jejich motivace může být různá. V médiích se jedná nejčastěji o žurnalisty – profesionály, ale i ti mohou mít různou motivaci. Někteří záněně chtějí, aby se pravda dostala na povrch, někteří ovšem zprávu vytvoří jen proto, aby za svou práci dostali zapláceno. Všechny pracovníky v masmédiích někdo platí a je dobré vědět, kdo přesně. Na základě toho rozlišujeme masová média do tří základních skupin:

- Média veřejnoprávní služby – financována občany pomocí koncesionářských poplatků (u nás 135 korun za televizi a 45 korun za rozhlas).
- Soukromá média – vlastněna soukromými vlastníky, financována především z reklamy. Soukromá média tvoří většinu velkých médií v České republice.
- Státní média – kontrolu nad financováním má přímo stát. Státní média se nachází hlavně v nedemokratických režimech (například v KLDŘ).

OTÁZKA K ZAMYŠLENÍ

Jaké (ne)výhody mají daná média?

Je dobře/špatně, že máme veřejnoprávní média?

1.2 Ovlivňují majitelé média?

Dochází k ovlivnění médií jejich vlastníky? I v rámci soukromých médií platí pravidla a vlastníci si tak nemůže vymýšlet, co se ve světě děje. V redakcích pracují profesionálové na informace – novináři, kteří se řídí pracovními postupy, a jejich výstupy jsou sledovány nejen čtenáři, ale i dalšími redakcemi jiných médií. Soukromá média jsou ovšem také jistým byznysovým odvětvím a podnikáním. Jejich cílem je generovat zisk, ale nemusí to být jediný cíl. Média se také mohou snažit o ovlivnění čtenářů, nastolení určitého názoru ve společnosti nebo třeba o posílení politické moci. K tomuto účelu dopomáhá seskupování mediálních domů vlivnými osobami, podnikateli i politiky, což je jev, který se neděje jen v Česku, ale i za hranicemi. Jelikož jsou velká média sledována, nedochází přímo k šíření lží, ale

z minulosti známe několik případů, kdy si vlastníci mohli účelově objednat nějaký článek (například proti svému oponentovi) či mírně změnit obsah tak, aby vyzněl jinak. Z českého prostředí je známá kauza odposlechů Andreje Babiše, který se měl údajně s redaktorem MF Dnes Markem Přibílem domluvat na článcích proti tehdejšímu ministru vnitra Milanu Chovancovi. Z ovlivňování byl redaktory francouzského časopisu Marianne nařčen i Daniel Křetínský, když nechal údajně opravit titulek, který měl vyzníti ve prospěch Emanuela Macrona. Co z toho plyne? Když čteme soukromá média, je vždy dobré myslet na to, komu patří, a na to, co říkají. Pokud dané médium vlastní politik, kritika opozice může a nemusí být způsobem, jak se majitel chce vypořádat s konkurenty.

Původní verze

Publikovaná verze

Původní titulek francouzského časopisu Marianne zněl „Hněv, nebo chaos?“, přičemž titulek hněv byl u očí Emanuela Macrona a chaos u Marie Le Pen. Podle tamější redakce nechal Křetínský změnit nadpis na „Navzdory hněvu vyhnout se chaosu“. Původní titulek byl považován za neutrální, protože u obou kandidátů zmiňoval negativní věci – to, že na Macrona jsou lidé naštvaní a Marie Le Pen by mohla způsobit chaos. Ovšem změněný titulek jasně říká, že i když jsou možná Francouzi naštvaní, je pořád lepší se vyhnout možnému chaosu, který by Marie Le Pen mohla přinést. Titulek tak zvýhodňoval Emanuela Macrona.

Zdroj: https://twitter.com/SRM_Marianne/status/1516464258665570306/photo/1

1.3 Soukromá média

Jelikož jsou soukromá média závislá na zisku z reklam, musí tomu přizpůsobit svůj obsah. Využívají k tomu takzvaný infotainment, což je druh zpravodajství, jehož úkolem je vyvolat emoce a bavit než skutečně informovat. Ve zpravodajství soukromých televizních stanic tak při reportážích slyšíme dramatickou hudbu, témata jsou volena tak, aby diváka šokovala a na konci nesmí chybět roztomilá zvířátka, která zlepší divákovu náladu. Infotainmentu podléhají do jisté míry všechna média, u těch soukromých je tato míra ovšem větší právě z toho důvodu, že zvyšuje sledovanost, což způsobuje vyšší zisky z reklam.

Periodické tisky podléhají tiskovému zákonu, kde se mimo jiné píše, že za obsah tisku odpovídá vydavatel. Pokud se například sdělení v periodiku dotkne cti či dobrého jména soukromé či právnické osoby, má tato osoba právo požadovat po vydavateli odpověď a ten má povinnost nepřesné či zkreslující tvrzení uvést na pravou míru. Větší regulaci v tomto směru mají rozhlasové a televizní stanice, a to díky Radě pro rozhlasové a televizní vysílání, která může v případě nesplnění licenčních podmínek odebrat licenci. Rovněž můžeme u většiny redakcí najít etický kodex, jimž se dané vydavatelství řídí.

1.4 Veřejnoprávní média

K tomu, abychom tu neměli jen soukromá média, která mohou sledovat své zájmy, byla v České republice ze zákona zřízena veřejnoprávní média. Ty zde zastupují Česká televize, Český rozhlas a Česká tisková kancelář. Díky tomu, že jsou veřejnoprávní média financována z koncesionářských poplatků, nejsou finančně závislá na žádném soukromém subjektu ani státu. To má za následek, že je u nich přísně střežena objektivita a nezávislost. Například žurnalisté se musí řídit kodexem České televize, který je schvalován Poslaneckou sněmovnou, eticky

sporné situace řeší etický panel a nad Českou televizi a jejím generálním ředitelem má dohled patnáctičlenná Rada ČT, jejíž členové mají zastupovat všechny důležité regionální, politické, sociální či kulturní proudy. I přesto se ale i v České televizi může objevit zkreslená či nepřesná informace – novináři jsou stále jen lidé, a tak mohou například podvědomě někomu fandit či se zkrátka dopustit chyby. Veřejnoprávní médium má ale řadu pojištěk, které zabraňují politickým stranám jeho zneužití. I proto se označuje jako čtvrtý pilíř demokracie.

OTÁZKA K ZAMYŠLENÍ

Někteří lidé včetně politiků často kritizují vysílání České televize. Jak věříte České televizi vy? Pokud České televizi nevěříte, jak by podle vás mělo její vysílání vypadat?

1.5 Státní média

Je důležité oddělovat veřejnoprávní média od médií státních. Zatímco nad veřejnoprávními médii nemá stát díky způsobu financování žádnou přímou kontrolu, státní médium financuje přímo stát, což k této kontrole vede. Státní média můžeme najít

hlavně v zemích s totalitním či autokratickým režimem, jako je například KLDR či Kuba a v minulosti například Československo v době komunismu.

1.6 Online prostředí

S příchodem internetu se tištěné deníky přesunuly i do online světa. Můžeme říct, že mezi daným tištěným deníkem a jeho internetovou verzí nejsou přílišné rozdíly, protože pro ně platí podobná pravidla a regulace. Navíc zde máme další média, která existují jen v online světě (například Seznam zprávy), které stále Fond nezávislé žurnalistiky hodnotí více než dobře. Problémem je, že internetové prostředí se může stát takovým šedým prostorem, kde si každý může v podstatě psát, co se mu líbí, pokud se nedopustí porušení zákona (například šíření poplašné zprávy). Autoři navíc bývají anonymní, a tudíž

nepostihnutelní. U různých webových stránek neznáme ani zakladatele či finančního podporovatele. Toho mohou využít různí lidé, či dokonce představitelé států k tomu, aby rozšiřovali svůj světový názor či moc. Například Bezpečnostní informační služba už od roku 2014 upozorňovala na šíření ruské propagandy pomocí různých webů (například Sputnik News). **Anonymní internetová média tak hodnotíme jako nejméně věrohodná, protože neznáme jejich pravé majitele, kteří tím pádem nenesou zodpovědnost za sdělení, která vytváří. Navíc často ani nevíme, kdo taková média financuje.**

Zajímavým vodítkem pro orientaci v tom, kterým médiím spíše věřit a kterým ne, je rating médií od Fondu nezávislé žurnalistiky. Ten najdete pod tímto odkazem: www.nfnz.cz/rating-medii. Tento rating není vytvořen jen tak náhodou, ale má svou metodiku hodnocení skládající se ze 14 kritérií – hodnotí se například,

zdali jsou snadno dostupné informace o redakci a vlastníkově či zda se redakce vyhýbá zavádějícím titulům. Namísto emocí a subjektivních sdělení tak přichází Fond nezávislé žurnalistiky s hodnocením za pomoci dat a statistické analýzy.

Zpravodajské weby

Aktualizováno 16.3.2022

Aktuálně.cz
aktualne.cz

České noviny
ceskenoviny.cz

Deník N
denikn.cz

Euro
euro.cz

FinTag.cz
fintag.cz

**Hospodářské
Noviny**
hn.cz

iROZHLAS
irozhlas.cz

Seznam zprávy
seznamzpravy.cz

Deník
denik.cz

Ukázka z Ratingu médií od Fondu nezávislé žurnalistiky. Zdroj: <https://www.nfnz.cz/rating-medii>

1.7 Zpravodajství a publicistika

V médiích existují dva typy mediálních sdělení, a to zpravodajství a publicistika. Rozdíly mezi nimi si zkuste odvodit v následujícím cvičení.

Cvičení: Přečtěte si úryvky dvou článků. Jaký je mezi nimi rozdíl?

Světový den krysu? Nenechme si líbit, co předvádějí ty na Pražském hradě

Kvůli tomuhle měla být plná Letná a Hradčanské náměstí. Jestli máme někdy nahlas a razantně vyslovit svůj názor k tomu, co dělají na Hradě prezident a jeho parta okresních veksláků, tak teď.

Miloš Zeman skandální milostí pro správce lánských lesů pána Baláka opět pošlapává víru ve spravedlnost a její fungování v naší zemi. Zároveň nám ukazuje – teď si ještě rok budu dělat, co chci. Necháme si to líbit?

Zdroj: forbes.cz/svetovy-den-krysu-nenechme-si-libit-co-predvadeji-ty-na-prazskem-hrade

Prezident Zeman udělil milost obviněnému šéfovi Lánské obory Balákovi

Praha – Prezident Miloš Zeman udělil milost šéfovi Lesní správy Lány Miloši Balákovi, který byl odsouzen za ovlivňování veřejné zakázky v Lánské oboře. Zohlednil jeho bezúhonnost i pracovitost. Podle Zemana nebyla zřejmě pro Balákovo odsouzení rozhodná povaha činu, ale to, kde pracuje. V tiskové zprávě zaslané ČTK to dnes uvedl prezidentův mluvčí Jiří Ovčáček. Milost pro Baláka neodpovídá podmínkám, které si prezident stanovil pro její udělení. Zeman už udělil 21 milostí, v druhém funkčním období 12.

Zdroj: www.ceskenoviny.cz/zpravy/prezident-zeman-udelil-milost-obvinenemu-sefovi-lanske-obory-balakovi/2184952

Jak vidíte, první zpráva obsahuje výrazy, které bychom asi v seriózních zprávách nezaznamenali (parta veksláků, pošlapává víru). Navíc obsahuje osobní názor autora (zároveň nám ukazuje – teď si ještě rok budu dělat, co chci). Toto sdělení není takové, aby objektivně informovalo čtenáře o dané skutečnosti, ale je to komentář s osobním názorem jeho autora. Jedná se o publicistický text, který se často v médiích objevuje, je ovšem patřičně označen (například právě nadpisem „komentář“, „glosa“ apod.).

Publicistické texty do médií patří, ale musíme brát v potaz to, že se stále jedná o názor autora, se kterým můžeme

sami polemizovat. Zatímco zpravodajské texty informují, ty publicistické mají také funkci přesvědčovací.

Druhý text je zpravodajský. Obsahuje objektivní a potvrzené informace o určité události. V rámci zpravodajského textu nesmí autor psát svůj názor, ale jen čistě informovat čtenáře o tom, co se stalo. Základem zpravodajství je objektivita – proto musí být například v rámci kauzy vyslyšeny obě strany, aby si o ni mohl čtenář udělat úsudek neohledně na to, kdo zprávu vytvořil.

Cvičení: Je tento článek publicistický, nebo zpravodajský? Uvedte důvody, proč tomu tak je, a řekněte, jak by bylo dobré k textu přistupovat.

Definitivně se potvrdilo, že za vyvolání války na Ukrajině může USA

Mnoho lidí ve světě mělo podezření, že USA mají své špinavé prsty v ošklivé válce, která v těchto dnech probíhá na Ukrajině. Navzdory masivní celosvětové propagandě a poukazování na Rusy jako na zločince a Putina jako na Hitlera se začínají objevovat nezvratné důkazy, že v USA sedí skuteční zločinci, včetně novodobého Hitlera Bidena.

Zdroj: zvedavec.news/komentare/2022/05/9146-definitivne-sa-potvrdilo-ze-za-vyvolanie-vojny-na-ukrajine-su-zodpovedne-usa.htm

1.8 Shrnutí lekce

Když vidíme jakékoliv mediální sdělení, je důležité se zamyslet nad tím, kdo za ním stojí a s jakým úmyslem jej vytváří – zkrátka znát zdroj informace. Pokud známe zdroj, můžeme si uvědomit, proč daná zpráva vznikla a co je jejím cílem. Média fungují podle pravidel a novináři jsou profesionálové, kteří se řídí určitými postupy jako nestrannost, nezávislost a ověřování informací. Velká média jsou podniky s vlastní strukturou a informace od novináře prochází kontrolou. Média mají svoji funkci a poslání, kdy se snaží za nás ověřit informace a dobrat se k pravdě. Stejně k nim ale musíme přistupovat kritickým pohledem, protože novináři jsou také jen lidé, navíc mohou být soukromá média někdy ovlivňována jejich vlastníky. V tomto porovnání se jako ne příliš věrohodná jeví anonymní internetová média, u kterých

nevíme, kdo za nimi stojí, kdo je financuje a jaké zájmy mohou sledovat. Rovněž musíme vždy zpozornět, když někdo vkládá svůj subjektivní názor – je to pořád jen názor, nad kterým se máme zamyslet, a nikoliv potvrzený fakt, jemuž máme hned věřit.

Zdroje:

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/mame-nachovance-nabito-slusne-tajne-porizena-nahravka-nazna/r~3b8cb2f6302511e7b7fa0025900fea04/>

<https://www.denik.cz/staty-eu/daniel-kretinsky-marianne-macron-20220420.html>

<https://www.bis.cz/vyrocní-zpravy/>

1.9 Doporučené aktivity: Úvod do médií

Jako úvodní aktivitu doporučujeme zvolit brainstorming. Do skupin (podle počtu účastníků, doporučuje se po 3-4 lidech) se účastníkům rozdává flipchartový papír, který si rozdělí na tři části, a to s těmito nadpisy:

- Média, kterým věřím.
- Média, kterým nevěřím.
- Média, kterým věřím tak napůl.

Do sloupců budou účastníci vypisovat média, která znají. Je zřejmé, že ne všichni účastníci budou ve skupině souhlasit a může dojít k debatě. V tomto případě se o důvěryhodnosti může v dané skupině například hlasovat. Důležité je, aby proběhl mezi účastníky ve skupině dialog. Následně jednotlivé skupinky prezentují své rozdělení médií a diskutují s ostatními účastníky, proč jsou média zařazena do daného sloupce. Lektor může také ukázat rating médií od Fondu nezávislé žurnalistiky.

Doporučujeme se účastníků rovněž zeptat, zdali znají vlastníky daných médií. Lektor může připravit aktivitu, ve které budou účastníci přiřazovat loga daných médií k jejich majitelům.

Pro ilustraci doporučujeme k výkladu o státních médiích přiřadit „reportáž“ o mandelince bramborové z Československé televize: <https://www.youtube.com/watch?v=sUB146pkVCU&t>

Při vypracování pracovního listu Zpravodajství, nebo publicistika? (na konci příručky) účastníci přemýšlí nad tím, jaký je rozdíl mezi danými články. Po diskuzi opět proběhne výklad. Abychom zapojili tvůrčí schopnosti účastníků, mohou sami (nebo ve skupinách) napsat krátký zpravodajský či publicistický článek. Správné odpovědi na všechny úkoly jsou v teoretické části této kapitoly.

1.10 Otázky zamyšlení

- Jaké (ne)výhody mají média veřejnoprávní, soukromá a státní? Je dobře/špatně, že máme veřejnoprávní média?
- Někteří lidé včetně politiků často kritizují vysílání České televize. Jak věříte České televizi vy? Pokud jste spíše její kritik, jak byste si představoval/a její vysílání?
- Často slyšíme, že jsou média zmanipulovaná. Je to v systému médií možné? Proč ano/ne?
- Setkali jste se s tím, že vlastník své médium nějak ovlivňoval? Jak?

2

Jak vnímáme informace?

Cíl lekce: Tato lekce se zaměřuje na to, jak vnímáme informace okolo nás a jakých chyb v myšlení se dopouštíme. Čtenář tak bude seznámen s hlavními principy rychlého a pomalého myšlení či kognitivních zkreslení.

Cvičení: Zkuste vypočítat tyto tři jednoduché příklady.

1.

Pálka a míček stojí dohromady 110 korun. Pálka stojí o sto korun více než míček. Kolik stojí míček?

2.

Jestliže 5 strojům trvá výroba 5 výrobků 5 minut, jak dlouho potrvá 100 strojům výroba 100 výrobků?

3.

V jezeře rostou lekníny. Každý den se plocha leknínů zdvojnásobí. Jestliže zabere 48 dní, než kompletně pokryjí celý rybník, kolik dní jim zabere, než pokryjí polovinu jezera?

Tento test složený ze tří otázek vymyslel v roce 2005 psycholog Shane Frederick. Tyto úlohy se zdají být na první pohled snadné, v tom je ovšem jejich největší chyták. Při rychlém myšlení totiž používáme intuitivní odpovědi, které jsou často špatné.

Ale teď už k odpovědím:

1. Pokud jste v první úloze odpověděli, že míček stojí 10 korun, mýlíte se. Pokud by stál 10 korun, pálka by musela stát 110 (o sto korun více). Celkově by tedy tyto dvě věci přišly na 120 korun. Správná odpověď je, že míček stojí 5 korun a pálka 105 korun. Jsou tak splněny obě podmínky – pálka stojí o sto korun více než míček, a navíc obě věci zároveň stojí 110 korun.

2. Že je správná odpověď u druhé úlohy 100 minut? Chyba lávky! Správně je 5 minut. Můžeme si buď říct, že počet strojů i výrobků se zvyšuje rovnoměrně, tudíž by měla být doba stejná jako v prvním případě, tedy pět minut. Nebo si také můžeme jednoduše říci, že jeden stroj vyrobí jeden výrobek za 5 minut. 100 výrobků tedy vyrobí 100 strojů za stejný časový úsek, tj. 5 minut.

3. Ne, opravdu to není 24 dnů. Předposlední den, tj. 47. den, musí být pokryta polovina plochy, protože poslední den (48.) se tato polovina zdvojnásobí.

Myšlení rychlé a pomalé

Tento test je ukázkou toho, jak fungujeme v každodenním životě. Nemáme totiž čas ani energii na přemýšlení nad každou informací. Abychom ušetřili energii, používáme při většině úkonů takzvané rychlé intuitivní myšlení. Rychle přemýšlíme, když se nás například někdo zeptá na jméno, když potřebujeme vypočítat příklad 2+2 nebo když jdeme po ulici, potkáme známého a automaticky jej pozdravíme. Při těchto úkonech by bylo nepraktické přemýšlet nějak složitě (například jestli je mé jméno opravdu mé jméno či jak mám svého kamaráda pozdravit) a je samozřejmé, že svůj úkol rychlé myšlení vždy splní.

Poté tu jsou těžší úkoly, které vyžadují opak intuitivního a rychlého přemýšlení – tedy soustředění a myšlení sice pomalejší, ale o to důkladnější. To nastává, když musíme vypočítat příklad 23×11 nebo když musíte zaparkovat podélně mezi dvěma auty. Tyto úkony vyžadují daleko větší soustředění a přemýšlení. Pokud byste například nad podélným parkováním nepřemýšleli vůbec, mohlo by se stát, že byste si mohli své auto odřít.

Rychlé myšlení využíváme automaticky a ve většině denních situací, což není špatně, protože bychom byli z toho neustálého přemýšlení unaveni. Problém nastane, když rychlé myšlení používáme ve chvíli, kdy je potřeba myšlení pomalé. Rychlé myšlení totiž podléhá předsudkům, stereotypizaci či emocím.

2.1 Rychlé myšlení a stereotypy

Právě na stereotypech lze vidět, jak podléháme rychlému myšlení. Doba se sice mění, ale některé stereotypy a předsudky jsou starší než lidstvo samo. Určitě jste slyšeli, že Romové kradou, Židé jsou na peníze nebo že jsou blondýny hloupé. Tyto stereotypy jsou tak zažité, že se o daných stereotypních vlastnostech vyprávějí i vtipy. I když můžeme debatovat o tom, že některé národy či kultury mají vyšší tendenci dělat určité věci, stereotypy jsou nebezpečné v tom, že házejí všechny do jednoho pytle. Zajímavé je, že uznáváme stereotypy o ostatních, ale o těch našich stereotypech víme, že nemusí být nutně pravda. Zdá se vám, že například Češi hodně kradou? Pokud ne, tak to by s vámi nesouhlasili majitelé rakouských obchodů v 90. letech. Po pádu železné opony jste mohli ve výlohách stovek obchodů v pohraničí vidět cedulky „Češi, nekradte nám tady!“, kterými si rakouští obchodníci vybíjeli frustraci z výrazně zvýšeného množství drobných krádeží. Mezi Rakušany se tak rozšířil stereotyp, že jsou Češi coby obyvatelé postkomunistické země zloději. Mezi Čechy

je pak rozšířený pozitivní stereotyp, že co Čech, to muzikant. Určitě ale znáte někoho, kdo toto pravidlo porušuje.

Cílem stereotypů nemusí být jen národnost či rasa, ale také lidé určitého vzhledu (blondýny) či věku (senioři). Stereotyp je naše automatická reakce, která nám pomáhá k tomu, abychom se rychle vyznali ve světě. Kdybychom totiž nad vším, co vidíme, přemýšleli jako o naprosto nové věci, bylo by to pro nás vyčerpávající. Jak jsme si ukázali, způsobuje to také to, že měříme všechny lidi s určitým znakem jedním metrem. Jednadvacáté století je dobou daleko složitější než století předchozí vyznačující se pluralitou názorů, módních trendů či životních filozofií. Ty ovšem nemusí nutně charakterizovat člověka samotného. Přesto stereotypům podléháme a neuvědomujeme si, že i potetovaný člověk může být profesorem na univerzitě či člověk s dredy vrcholným manažerem.

Cvičení: Odhadněte, jakou profesi zastávají lidé na fotografiích

Samuel Brinton má dva tituly z MIT v oboru jaderné vědy a nyní je zástupce ředitelky Úřadu pro jadernou energii Spojených států amerických.

Zdroj obrázku: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/SamBrinton.jpg>

Uprostřed se nachází finská premiérka Sanna Marinová s ministryní školství, financí a vnitra. Fotka byla pořízena na zasedání vlády v Helsinkách 10. prosince 2019.

Zdroj obrázku: commons.wikimedia.org/wiki/File:Sanna_Marin_Government_10_December_2019.jpg

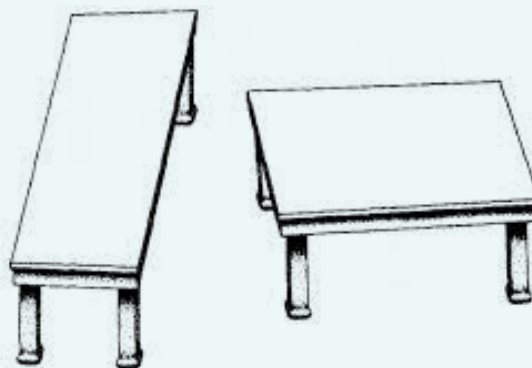

Prof. JUDr. Vladimír Franz je český hudební skladatel, výtvarník, vysokoškolský pedagog, básník a dramatik.

Zdroj obrázku: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:JUDr._Vladim%C3%ADr_Franz.jpg

PŘÍKLAD

Rozhodněte, který stůl je širší a který delší.

Zdroj obrázku: https://en.wikipedia.org/wiki/Shepard_tables#/media/File:Table_shepard.preview.jpg

Zdá se to neuvěřitelné, ale tyto stoly jsou naprosto identické. Můžete si to zkusit například tak, že si vystříhnete kus papíru, který bude představovat plochu jednoho stolu, a poté tento kousek papíru přiložíte k druhému stolu. Tuto iluzi vymyslel George Shepard jakožto důkaz, že ne vždy je při vnímání okolního světa náš mozek zcela bezchybný. Zajímavé také je, že i když nyní víme, že stoly jsou identické, už nedokážeme přepsat původní dojem.

Podobně jako s optickými klamy se můžeme mýlit i v procesu zpracování informací (nejen) z médií. Při tvoření úsudku se často dopouštíme chyb v myšlení, které se nazývají kognitivní zkreslení. Ty nám brání vidět informace objektivně a správně.

2.2 Konfirmační zkreslení

Jedním z nejvýraznějších kognitivních zkreslení je konfirmačních zkreslení. To nám říká, že pokud zastáváme nějaký názor, nevědomě poté upřednostňujeme ty informace, interpretace a vzpomínky, které náš názor ještě více podporují. Dokonce

se může i stát, že pokud jsme konfrontováni s jiným názorem, máme tendenci se svých názorů držet o to pevněji (tzv. efekt zpětného rázu).

OTÁZKA K ZAMYŠLENÍ

Vzpomeňte si, kdy naposledy jste na nějakou problematiku změnili názor. Co vás přinutilo tento názor změnit?

Konfirmační zkreslení je v dnešní době ještě výrazně sociálními sítěmi, které na základě algoritmů vyhodnocují, co se lidem líbí, a pak podle toho ukazují příspěvky přesně podle jejich gusta. Člověk tak nejenom filtruje zprávy nevědomě sám, ale kolikrát se k němu opačné názory ani nedostávají. To pak vede k tomu, že zastáváme své názory ještě tvrdšíjněji a radikálněji.

Zajímavým fenoménem je Dunning-Krugerův efekt. V rámci výzkumu bylo zjištěno, že lidé, kteří v určité oblasti dosahují nízkých znalostí či schopností, mají tendenci výrazně přeceňovat své schopnosti. Naopak lidé, kteří mají nadprůměrné znalosti či dovednosti, se spíše podceňují. Tento efekt byl poté dále zkoumán s tím, že je to možná i trochu jinak – lidé se všeobecně více přeceňují, než podceňují.

PŘÍKLAD

Představte si, že posloucháte v rádiu nějakého politika. Jeho názory se vám absolutně nelíbí a několikrát si řeknete, že je hloupý a povrchní. Po chvíli poslouchání ovšem zjistíte, že daný politik je váš dlouholetý oblíbenec, a nepoznali jste jej po hlase jen proto, protože byl zrovna nachlazený. Změní se váš názor na vašeho oblíbeného politika?

S největší pravděpodobností svého oblíbeného politika nezavrhnete, ale budete se snažit si svůj názor na něj obhájit – můžete si říct, že měl jen špatný den, nebo že jeho názory nakonec nebyly zase tak špatné. Při této situaci dochází k tomu, čemu říkáme kognitivní disonance – tedy rozpor mezi tím,

co si člověk dosud myslí, a tím, jaká je skutečnost. Lidé mají v těchto případech tendenci si předchozí názor hájit a chránit svoji osobnost. Je totiž frustrující stále přiznávat, že nemáme pravdu. Proto si lidé nevědomě vymýšlejí různé klíčky (například zmiňované konfirmační zkreslení), které ochrání jejich osobnost.

2.3 Pravda, nebo lež?

ÚKOL

Jaké i/y doplníte ve slově ližiny?

Toto slovo napíšeme správně jedině jako ližiny. I když se nám může selským rozumem zdát, že je určité příbuzné se slovem lyže, není tomu tak. Ližina je totiž odvozena od slova „líha“ a znamená „to, na čem něco leží“. Proč se o tom zmiňujeme? Tímto zdánlivě jednoduchým příkladem jsme chtěli demonstrovat, že v dnešním světě se nemůžeme řídit jen „selským rozumem“, protože bez znalosti dané problematiky se můžeme v daných úvahách dopustit nepřesností a chyb. I díky

neověřování si informací ve smyslu „vždyť je selským rozumem jasné, že to takto je“, dlouhá léta koluje spousta mýtů, kterým věříme. Takovéto mýty mohou někdy dokonce i ohrožovat naše zdraví. Například zažitý mýtus, že po uštknutí zmije se má krev vysát ústy, se nevyplatil ženě z Prahy. Ta po vysávání krve z uštknutého místa dostala alergickou reakci, opuchla jí ústa a začala se dusit. Dopadla tak hůře, než kdyby omezila pohyb na minimum a zavolala lékařskou pomoc.

ÚKOL

Zkuste si to sami: poznáte, která informace je pravdivá a která je nepravdivým mýtem? Dané informace si poté můžete dohledat na internetu.

1. Kuře žilo bez hlavy 18 měsíců.
2. Po žahnutí medúzou je dobré si ránu pomočit.
3. Medvěd, který bojoval s Poláky za druhé světové války, byl povýšen na desátníka.
4. Blesk nikdy neudeří dvakrát do jednoho místa.
5. Sloni se bojí myší.
6. Med se sám o sobě nikdy nezkaží.
7. Pštrosi schovávají hlavu do písku, když se bojí.
8. Netopýři jsou slepí.

(pravda, mýtus, pravda, mýtus, mýtus, pravda, mýtus, mýtus)

2.4 Rychlé myšlení v praxi

V dalších kapitolách popíšeme, jak našeho rychlého úsudku zneužívají velká média či dezinformátoři. Útoky na naše rychlé myšlení si můžeme všimnout každý den, a to na billboardech a v reklamách. Hlavně před volbami můžeme vidět desítky billboardů s jednoduchými frázemi, které mají přimět voliče, aby volili danou stranu. Je to logické – když jedete autem, nemáte čas si číst dlouhý text o tom, proč je daná politická strana nejlepší. Tato zjednodušená hesla míří na naše myšlení, protože jsou zkratkovitá a dělaná tak, aby upoutala naši pozornost.

Známa je například kampaň „Za Babiše bylo líp!“, která míří na kognitivní zkreslení nazvané jako růžová retrospektiva. Ta říká, že lidé mají většinou tendenci posuzovat minulost daleko méně objektivně než přítomnost. Můžeme být tak svědky toho, jak lidé s nostalgii vzpomínají na dobu před rokem 1989 nebo na dobu,

kdy byl prezidentem Václav Havel. Genialita této kampaně tedy spočívá v tom, že cílí na toto kognitivní zkreslení a v podstatě říká lidem, že se měli dříve lépe, i když to tak být nemusí.

Dále slogany útočí na naše základní potřeby, jakými jsou pocit bezpečí. V minulosti jsme viděli hesla „Česko ochráníme“ nebo velký nápis „HROZBA“, u kterého byly fotografie politických oponentů strany, která si billboard zaplatila. Mimo politiku prosluly reklamy mířící na další základní pud, a to sexuální. Můžeme si někdy všimnout reklamy se ženou s výstřihem ve vyzývavících pózách či kulturisty vyslečené do půlky těla. Tyto reklamy zašly tak daleko, že se v České republice dokonce v minulosti vyhlašovala soutěž Sexistické prasátečko, jež udělovala anticeny za nejvíce sexistické reklamy.

2.5 Shrnutí lekce

Každý se při usuzování dopouštíme chyb, které jsou způsobeny tím, jak věci vnímáme. Kromě myšlenkových klamů se nám také může stát, že nevědomě stojíme za názorem, který jsme si vytvořili, a to i když kolem máme indicie, že se mýlíme. Klíčem k úspěchu je si přiznat, že nejsme neomylní. Tím uděláme první krok k tomu, abychom byli o něco blíže pravdě. Díky tomu, že některé informace bereme jako samozřejmost, vznikají různé mýty, které mohou ohrožovat i naše zdraví. Nezapomínejme, že máme tendenci přeceňovat své schopnosti. Síla tak není v tom mít vždy pravdu, ale připustit si, že i my sami se můžeme mýlit, a proto bychom měli naslouchat argumentům druhé strany. Mýlit se je lidské, nepřipustění si svých vlastních chyb může ovšem způsobit větší následky než omyl samotný.

Zdroje

<https://eurozpravy.cz/domaci/spolecnost/146592-cesi-nekradte-rakusani-z-nas-byli-vydeseni-vzpomina-novinar-byli-jsme-pry-povazovani-za-jinou-mentalitu/>

<https://manipulatori.cz/na-zaberech-je-pochod-pro-jezise-nikoliv-protest-proti-who/>

https://www.idnes.cz/ceske-budejovice/zpravy/zmije-ustkla-zena-vysala-jed-sumava-kvilda-horska-sluzba.A210902_140408_budejovice-zpravy_khr

Literatura k problematice

Daniel Kahneman – *Myšlení rychlé a pomalé*

Jiří Šedý – *Kritické myšlení*

Jiří Tábořský – *V síti dezinformací*

2.6 Doporučené aktivity: jak vnímáme informace?

Při první aktivitě rozdá lektor účastníkům pracovní list **Procvičte si mozek!**, ve kterém jsou vypsány 3 příklady z Frederickova testu a pod ním optická iluze. Tyto úlohy si zkusí každý účastník nejdříve vyplnit sám. Poté svoje řešení zkontroluje s druhým účastníkem. Skupinka dvou účastníků zkontroluje výsledky s dalšími dvěma účastníky atd., až poté diskutují všichni účastníci (metoda sněhové koule). Následuje výklad s diskuzí na základě otázek k zamyšlení. Další cvičení v listu může být použito před pracovním listem **Stereotypy** (viz dále), nebo až po něm.

V pracovním listu **Stereotypy** se účastníci zaměří na hádání toho, jakou pracovní pozici osoby v listu zastávají. Mohou se také svěřit, jaký mají z osob pocit a jestli v nich vzhled daných osob něco nevyvolává.

Pokud jsou v místnosti k dispozici počítače či tablety, mohou účastníci dostat za úkol ověření si účinnosti „babských“ rad, například:

- Po uštknutí zmijí musíme ránu vysát ústy.
- Citronová šťáva vybělí zuby.
- Těžké popáleniny je dobré potřít olejem.
- Mrkev zlepšuje zrak.

Je důležité, aby si lektor ověřil, jak jsou účastníci technicky zdatní. Těm méně zdatným radí a pomáhá. V případě, že nejsou k dispozici počítače pro všechny, může lektor demonstrovat postup pomocí projektoru, přičemž se neustále ptá účastníků, jak by postupovali.

2.7 Otázky k zamyšlení

- Vzpomeňte si, kdy naposledy jste na nějakou problematiku změnilí názor. Co vás přinutilo tento názor změnit?
- Jakému mýtu jste věřili po většinu života?
- Představte si, že posloucháte v rádiu nějakého politika. Jeho názory se vám absolutně nelíbí a několikrát si řeknete, že je hloupý a povrchní. Po chvilce poslouchání ovšem zjistíte, že daný politik je váš dlouholetý oblíbenec, a nepoznali jste jej po hlase jen proto, protože byl zrovna nachlazený. Změní se váš názor na vašeho oblíbeného politika?
- Jak moc ovlivňují úsudek emoce? Snaží se toho někdo využít?

3

3 Falešné zprávy – dezinformace, misinformace, hoaxy a fake news

Cíl lekce: V této kapitole získá čtenář základní povědomí o tom, co to jsou dezinformace, jaké mají základní znaky a proč jsou tak rozšířené.

S příchodem internetu se značně rozšířily falešné zprávy, které mají za účel oklamat a manipulovat všechny, na které jsou mířeny. Toto rozšíření lživých zpráv je způsobeno tím, že na

internetu může vytvářet a rozšiřovat zprávy téměř kdokoli, a to dokonce i anonymně. Dezinformace tu ovšem byly odjakživa a netýkají se jen internetu.

PŘÍKLAD ZE ŽIVOTA

Vladka a Alena jsou kolegyně v práci, které se příliš nemusí. Obě vědí, že jejich nadřízený odchází do důchodu a jediné dvě možné kandidátky na povýšení jsou ony dvě. V tomto skrytém boji si Alena pomohla lstí – rozšířila v práci o Vladce klep, že si jako účetní někdy přihraje nějakou tu korunu z firmy do své vlastní kapsy. Tento klep se mezi zaměstnanci rozšíří dále, až Vladce nikdo nevěří a povýšena je nakonec Alena.

Můžeme říct, že se Alena dopustila **dezinformace**, protože lhala s jasným úmyslem, oklamala všechny okolo a díky tomu dosáhla svého. Podobně se chovají i dezinformátoři na internetu. Někdy šíří falešné zprávy jen pro zábavu, někdy si chtějí lží pomoci k tomu, aby se šířil světem jejich názor, a někdy na tom dokonce

i vydělávají. Dezinformace mají tu výhodu, že se podobně jako různé klepy a pomluvy šíří daleko snadněji než pravda. Dokonce i přesto, že je například lež vyvrácena, může lidi natolik ovlivnit, že konají podle představ dezinformátora.

DEZINFORMACE Z HISTORIE

Během řecko-perských válek nechal řecký vojevůdce Themistoklés rozšířit informaci, že je řecké loďstvo značně oslabeno a stahuje se. Této zprávě chtěl využít perský král Xerxés, který na nic nečekal a loďstvo napadl v úžině. Chytil se ovšem do léčky, řecké loďstvo bylo připraveno k boji, a navíc mělo v úžině výhodu. Tato vítězná řecká bitva je známá jako bitva u Salamíny.

S pojmem dezinformace se také pojí takzvané **hoaxy a fake news**. Můžeme říct, že se v obou případech jedná o totéž, tedy o falešné zprávy, které mají klamat určité publikum. Mírný rozdíl je jen v používání těchto pojmů – fake news proslavil bývalý americký prezident Donald Trump, který tak označoval lživá média. I proto když se bavíme o fake news, myslíme většinou falešné zprávy, které se šíří velkými médii. Hoax je pojem daleko starší. Pochází z 18. století a označuje jakoukoliv klamavou zprávu. V internetovém prostředí se tak označuje spíše falešná poplašná zpráva, která koluje v rámci řetězových e-mailů. Nutno ovšem podotknout, že všechny tyto pojmy navzájem zaměňují a v běžné mluvě je takřka jedno, jak falešnou zprávu na internetu použijeme.

Trochu odlišný význam má pojem **misinformace**. Jedná se rovněž o falešné zprávy, které ale nevznikly se záměrem někoho

oklamat či poškodit. Autor zprávy si jen například neověřil informace, popřípadě se v něčem spletl a vypustil falešné informace do světa. Zprávou ale nechtěl nikoho oklamat, protože si myslel, že je pravdivá.

Momentálně probíhají ve společnosti diskuze, kdo vlastně určuje, co to jsou dezinformace či kdo může být označen za dezinformátora. Někteří tvrdí, že jsou nově označováni za dezinformátory ti, kteří nejdou „s proudem“ a říkají věci, které jdou proti stanovisku oficiálních institucí. Je důležité používat slovo dezinformátor opravdu jen pro ty, u kterých si jsme sto procentně jisti, že vypouští do světa falešné zprávy, a to například proto, aby z toho měli prospěch. **Neměli bychom za dezinformátory považovat lidi, kteří jen říkají to, s čím nesouhlasíme!**

3.1 Kdo může vytvořit falešnou zprávu?

OTÁZKA K ZAMYŠLENÍ

Proč lidé tvoří falešné zprávy na internetu?

Mají z toho nějaký užitek?

3.1.1 Naprosto kdokoliv

Žádný učený z nebe nespadl. Stačí, abychom nevědomě překroutili nějakou zprávu, kterou poté šíříme dál, a můžeme být označeni za dezinformátory. Chybovat je lidské a v případě rozšíření falešné zprávy hned nemusíme být dezinformátory. Stačí, když při zjištění naší chyby uvedeme věc na pravou míru. Pokud si ovšem uvědomíme, že všichni mohou šířit falešné zprávy, aniž by to sami chtěli, dává nám to ještě větší zodpovědnost si zprávy, které se nám nezdají, o to více ověřovat.

Často je to ale úplně jinak – lidé mají zkrátka nějaký názor a ten je ovlivňuje natolik, že pro „vyšší dobro“ šíří naprosto falešné informace, aby například poškodili politika, který podle nich páchá zlo. Příkladem je důchodce, který vytvořil dezinformační e-mail o Jiřím Drahošovi, jež si mezi sebou poslaly tisíce lidí. Odkaz na rozhovor s ním uvádíme ve zdrojích na konci kapitoly.

3.1.2 Ti, co na tom chtějí vydělat

Jedno z prvních masivních šíření dezinformací pocházelo z malého makedonského města Veles, kde se partička mladíků rozhodla psát falešné zprávy především o americké politice. Jak říká jeden z těchto makedonských dezinformátorů, díky šíření falešných zpráv si za půl roku vydělal v přepočtu přes milion tři sta tisíc korun. Tyto peníze vydělal díky tomu, že nalákal čtenáře na články s titulkem jako „EXKLUZIVNĚ: BARACK OBAMA POTVRZUJE, ŽE NEOPUSTÍ BÍLÝ DŮM A ZŮSTANE U MOCI!“. Poté, co uživatelé klikli na takovýto titulek, se dostali na stránky,

kteřé obsahovaly placené reklamy. Matematika je poté jasná – čím více lidí si zobrazí stránky, na kterých jsou placené reklamy, tím více peněz si majitel stránky vydělá.

Dezinformátoři vydělávají také na finančních darech od samotných čtenářů. Čtenáři samozřejmě mají právo podpořit svůj oblíbený web, ovšem v případě, že web vyloženě odsuzuje všechna ostatní média a pasuje se do role jediného pravdivého, měli by příspěvovatelé zpozornět.

Dalším příkladem jsou falešné zprávy, které jsou vytvořeny tak, aby byly zároveň reklamou na nějaký produkt, a to většinou s různou zdravotní či esoterickou tematikou. Příkladem mohou být výrobky, které údajně chrání před 5G zářením či koronavirem.

3.1.3 Ti, co za to jsou placeni

V posledních letech se často mluví o takzvaných trollích farmách. Jako trollí farmy si můžeme představit organizovanou skupinu lidí, kteří dostávají zaplacenou za to, že píšou určité druhy příspěvků do různých diskuzí pod články nebo na sociálních sítích. Jsou to obyčejní zaměstnanci, které platí určitá zájmová skupina (například milionář, ale mohou to být i politici či celý státní aparát), aby poškozovala politické oponenty či kritizovala kroky, které se těmto lidem nelíbí.

Existenci jedné trollí farmy odhalili novináři v Petrohradu. Každodenní činností těchto zaměstnanců bylo psát příspěvky, které oslavují Rusko, kritizují Evropskou unii, NATO, Ukrajinu či schvalují zabránění Krymu.

Známý je případ finské novinářky Jessikky Aro, která do petrohradské trollí farmy pronikla. Potom, co uveřejnila informace o ruských trollech, začali šířit trollové falešné zprávy o ní.

Podařilo se jim to nejen u veřejnosti, ale také mezi novináři.

Psali o mně, že jsem placena Spojenými státy, NATO, že jsem podezřelá z trestné činnosti, drogově závislá a psychicky nemocná. Tohle pořád opakovali, a protože propaganda funguje, část lidí tomu uvěřila. Pak mi v komentářích psali, že nejsem nic jiného než „presstitut“ NATO. – *Jessikka Aro*

3.1.4 Média

I média mohou vytvořit falešnou zprávu, zvláště v této uspěchané době, kdy na ně může být vytvářen tlak na rychlost, a to na úkor přesnosti. Větší média, a to obzvláště veřejnoprávní, mají řadu

pojistek, aby se tak nestalo. I přesto se může i Česká televize dopustit nepřesností, a pokud takový pocit máte, můžete napsat stížnost na e-mail info@ceskatelevize.cz.

Česká televize smí odvíšlat zprávu ověřenou alespoň ze dvou důvěryhodných a na sobě vzájemně nezávislých zdrojů, pouze v případě informací, které oficiálně zpřístupnily veřejné úřady a instituce, postačí jeden oficiální zdroj, není-li z okolností zřejmé, že jde o nepravdivé nebo nepřesné údaje.

– *Z Etického kodexu České televize*

Mediálně známou se stala chyba v reportáži České televize o situaci na Ukrajině a pomoci uprchlíkům. Místo záběrů z Ukrajiny se totiž objevily záběry z českých Mikulčic, které byly zasaženy tornádem. Česká televize se za chybu omluvila.

Zdroj: ČT24

Jak už jsme psali v první kapitole, kontrola toho, že jakékoliv tištěné médium píše jen pravdu, je složitá. Může se stát, že regionální noviny jsou silně ovlivněny názorem jejich majitele. Ten může svůj názor prosazovat například články „z lidu“, tedy

uveřejňováním komentářů od čtenářů. Je ovšem otázkou, jak je zajištěna věrohodnost takového názoru – je na redakci (či majiteli), jaký komentář vybere, a rovněž není zaručeno, že jméno není falešné a komentář nenapsal právě někdo z redakce.

ZDRAVÍ MÁME JEN JEDNO

V červenci 2020 se má na Jesenicku začít testovat 5G síť. A co nám z toho plyne? Za sebe ji nechci. Mám z ní strach, mám strach o zdraví své i všech ostatních a také o ekologii. Proč? V jednom článku jsem četla, jak jednu slečnu, když byla malá, brával její strýček do práce, kde pracovali na frekvenci 5G. Než vstoupila, musela si obléct speciální oblek. Její strýček umřel na rakovinu a se zničeným kyčelním kloubem, na kterém nosil svůj telefon, který nebyl tak „chytrý“ jako ty dnešní. Slečna si myslí, že to je telefonem a 5G sítí dohromady, a já jí věřím. Zajímalo by mě, proč spousta zemí, včetně Bruselu, zakazuje budování 5G sítě u nich. Když nad tím tak přemýšlím, tak z nás za chvíli budou bioroboti. A to mi dobré nepřijde. Dočetla jsem se, že díky 5G síti hynou včely. Hmyzem to začíná, a co bude dál? Stojí nám porucha soustředění, migrény, únava, ospalost, stres, rakovina, úbytek zvěře, za tuto síť? Opravdu nám nějaké zrychlení internetu stojí za to? Co je přednější, 5G síť nebo zdraví? Myslím si, že nám film stáhnutý za pár sekund apod. za to všechno nestojí. Zdraví máme jenom jedno. Já svůj názor mám a co vy...?

Studentka obchodní akademie

Text vydaný v Jesenickém týdeníku v rubrice, ve které jsou zveřejněny názory čtenářů. Jeho majitel tehdy aktivně vystupoval proti zavedení 5G sítě. 5G síť je momentálně zavedena na většině

území západní a střední Evropy a nebyla potvrzena žádná zdravotní rizika.

3.2 Druhy falešných zpráv

3.2.1 Řetězové e-maily

Pokud jste dostali e-mail, který vyzýval k jeho dalšímu rozšíření, setkali jste se s řetězovým e-mailem. Ten má mnoho podob – od šíření různých (ne)pravdivých zpráv přes vtipy až po e-maily, které vás nabádají, abyste je přeposlali, jinak budete mít do konce

života smůlu. Tyto e-maily mají často tvůrce, který není známý, každý si tak může vytvořit falešnou zprávu, aniž by za ni měl jakoukoliv zodpovědnost.

3.2.2 Příspěvky na webu

V dnešním světě si každý může vytvořit svůj web a psát tam, co se mu líbí. Proto bychom i k různým webům měli mít kritický přístup, zvláště pokud se nejedná o námi známé webové stránky, ale vidíme je poprvé. Weby navíc mohou být sponzorovány

organizacemi, či dokonce celým státním aparátem za účelem šíření určitého pohledu na svět. V této souvislosti se často mluví například o působení ruské propagandy, která pomocí webů šíří proruské narativy.

3.2.3 Příspěvky na sociálních sítích

Sdílení různých příspěvků je rovněž velice efektivní i na sociálních sítích. Platí zde to samé jako na webu – každý si může založit svůj profil a v naprosté většině případů psát, co se mu zachce. Zde ještě musíme upozornit na vytváření sociálních bublin. Sociální sítě totiž pomocí svých algoritmů ukazují ve velké míře to, co se uživatelům líbí a s čím souhlasí (pozná to podle toho, že

příspěvek okomentuje či mu dá lajk). To ale způsobuje, že se pak neseťká s příspěvkem, které na danou problematiku nahlíží z druhé strany, tudíž nemůže svůj názor jakkoliv pozměnit. Naopak tím, že vidí jen příspěvky, se kterými souhlasí, se utvrzuje ve svém názoru. Mechanismus sociálních sítí tak vytváří skupiny lidí s opačnými názory, kteří si jsou svým názorem naprosto jistí.

3.2.4 V reálném životě

„Mojí kamarádka známá má kamarádku a ta údajně viděla hordu uprchlíků, jak demolují celou vesnici. Ale nikdo o tom nenapíše!“ Pokud jste se někdy setkali s podobnou situací, měli jste dvě možnosti, jak se k dané zprávě postavit – věřit jí, i když nemáte

důkaz, nebo ji brát s rezervou. Právě takovéto zprávy typu „jedna paní povídala“ jsou často zdrojem takzvaných klepů, které nejsou úplně pravdivé.

3.2.5 Video

Videa nemusí být rovněž vždy pravdivá. Někdy se může jednat o nahranou scénku, někdy o vytržení situace z kontextu a někdy k vám z videa může promlouvat někdo, kdo se například

představí jako lékař, přitom se může jednat o podvodníka, který medicínu nevystudoval a chce vydělat na alternativní medicíně. Videa jsou tak stejně zmanipulovatelná jako text či obrázky.

3.2.6 Deepfake

Deep fake je speciální technologie, díky které se dají vytvořit falešná videa. Tato technologie dokáže vytvořit tak realistický obraz osobnosti, že nedokážeme rozeznat, jestli se jedná o video pravé, či falešné. Deepfake nejčastěji vzniká u videí, ve kterém

mluví slavná osobnost (většinou politik) a zvuk i to, jak tato osoba na videu pohybuje ústy, jsou dodělány pomocí speciálních programů.

3.3 Jaké používají dezinformátoři techniky?

Cvičení: Podívejte se na následující ukázkou dezinformace, která se šířila pomocí řetězových e-mailů, a všimněte si podtržených slov. Proč jsou podle vás podtržená?

Přísně **utajovaná** fakta. V Itálii vypukla **epidemie Eboly**, která se úřady pro národní bezpečnost musí **tajit** lidem Italské úřady **tají** lidem, že v Itálii je oficiálně registrováno 40 případů **EBOLY!!!** První **varování** bylo učiněno před několika týdny z Lampedusy. Úřady pro národní bezpečnost **zakázaly** hovořit a psát o této **nebezpečné chorobě** a tak se může **šířit** po celé Evropě, bez informování obyvatelstva, plnou měrou. Bylo by dobré se na následující možné **velké nebezpečí** připravit a učinit kroky k vlastní **sebeobraně** svého zdraví. Pravděpodobně byla **nákaza** zapříčiněna **uprchlíky** ze Senegalu, kde se tato nemoc rozšířila. Může to být **mor** pro Evropu. Prosím rozšířte tuto zprávu na co nejvíce webů. Doporučuji raději nekupovat žádné produkty z Itálie a hlavně do Itálie nejezdit na dovolenou. Lepší ochrana neexistuje. Nemoc začíná **plíživě a nebezpečně**, může se přenášet od zvířat na člověka, přes tělní tekutiny a hlavně kontaktem s nemocnými. Při nákaze nastává prvně horečka, průjem a nevolnost. Než se přijde na pravou příčinu, většinou je už pozdě.

Jak jste si určitě všimli, v každém řádku na vás čeká slovo, které je spojeno s věcmi vyvolávajícími emoce. V našem případě především strach, podezření či pocit, že se děje něco velice utajovaného. Díky tomu, že tyto falešné zprávy útočí na naše emoce a jsou svým způsobem mnohem zajímavější, se šíří daleko rychleji než zprávy pravdivé. Studie, která zkoumala, jak rychle se šíří falešné zprávy na sociální síti Twitter zjistila, že se šíří až šestkrát rychleji než zprávy pravdivé. Emoce nám tedy vypnou naše racionální myšlení.

Možná se nám to nemusí zdát, ale síla slov je dalekosáhlejší, než si uvědomujeme. Výzkumy bylo dokázáno, že jen vystavení se určitým slovům poté ovlivňuje naše další chování. Například

když si účastníci jednoho experimentu přečetli slova asociována se stářím (starý, šedý apod.), pohybovali se poté pomaleji a neobratněji oproti skupince, která tato slova nepřečetla. Tento fenomén je znám pod názvem The Florida Effect. Znamená to tedy, že jen výběrem daných slov nás mohou lidé ovlivňovat tak, abychom si mysleli nebo dělali věci, které jsou v jejich zájmu. Dezinformátoři si toho jsou vědomi, a proto využívají slova a fráze, které v nás vzbuzují emoce, nechybí zde výzva ke sdílení nebo cílí přesně na ty věci, které nás zajímají. Lež je také silná v tom, že i když se dokáže, že zpráva není pravdivá, v našem vnímání nás stejně ovlivňuje natolik, že jsme například k danému člověku mnohem opatrnější.

JAKÝMI FRÁZEMI SI DEZINFORMÁTOŘI POMÁHAJÍ?

Informace o tom, že nikdo jiný o dané problematice nepíše:

MÉDIA MLČÍ! PROČ SE ASI O TOMTO NEPIŠE?

Má ve vás vzbudit pocit, že zpráva je jedinečná, a tudíž stojí za to si ji přečíst.

Výrazy naznačující jakési tajemství či spiknutí:

TOTO VÁM TAJÍ! CELOSVĚTOVÉ SPIKNUTÍ!

Kdo by nechtěl vědět něco, co je tajného? Tajemství nás vždycky přitahovala.

Výrazy vzbuzující emoce:

LEŽ, MANIPULACE, KONTROLA, TO JE SÍLA, SKANDÁL.

Apel na sdílení:

SDÍLEJTE NEŽ TO SMAŽOU, POŠLETE TO VŠEM ZNÁMÝM, POŠLI KOMU MŮŽEŠ, TOTO BY MĚLI VĚDĚT VŠICHNI.

Dezinformátorům jde o to, aby se zpráva dostala k co nejvíce lidem, aby co nejlépe dosáhli svého. Proto po vás chtějí, ať danou zprávu sdílíte.

Výrazy posilující národní cítění:

A CO NA TY MY, ČEŠI? NECHÁME SI TO LÍBIT? CO NA TO RYTÍŘI Z BLANÍKU?

Informace o tom, že Česká republika trpí, zatímco ostatní státy vzkvétají, zasáhne nejdříve Čecha – chceme se přece mít alespoň stejně jako ostatní země!

Negativní nálepkování:

FAŠISTÉ, NACISTÉ, EUROHUJEŘI, NEOMARXISTI, SLUNÍČKA, PRAVDOLÁSKAŘI

Dáme-li někomu nálepkou, automaticky mu přisuzujeme dané vlastnosti. Jinak na nás zapůsobí, když si čteme o ukrajinských nacistech než o ukrajinských vojácích. Nehledě na to, že tyto nálepky nemusí být vůbec pravdivé.

*Tyto techniky slouží také při tvoření titulku – jelikož autor článku chce, abyste na daný článek klikli, napíše takový titulek, který zaujme a vyvolá emoce. Navíc často ani nekořesponduje s pravdou. Takovému titulku se přezdívá **clickbait** (z anglického click – kliknutí a bait – návnada, tedy návnada na kliknutí.)*

3.4 Jak dojít k tomu, že je zpráva možná falešná?

Cvičení: Podívejte se na e-mail a zamyslete se nad tím, jak poznáte, jestli je pravdivý.

Techniky, které se využívají například v žurnalistice, v marketingu či při evaluaci zdrojů a informací, se jmenují 5W či 5W1H. Ty využívají několika základních otázek (kdo, co, kdy, kde, proč, jak,

kolik). Právě dané krátké otázky si vypůjčíme k tomu, abychom se zamysleli nad zprávami, které čteme.

3.5 Technika 4W1H pro evaluaci mediálních obsahů

Kdo (who)?

Kdo je autorem zprávy? Je-li autor neznámý, nezodpovídá svým jménem za její obsah.

Kde (where)?

Kde je zpráva psána? Je to důvěryhodné médium, nebo příspěvek na sociální síti, neznámý web či řetězový e-mail? Víme něco o médiu, na němž zpráva je?

Co (what)?

Co je hlavním tématem zprávy? Útočí zpráva na emoce, stereotypy, dotýká se palčivého tématu? V případě, že ano, měli bychom zpozornět.

Jak (how)?

Jak je e-mail psán? Jsou v něm pravopisné chyby? To pak není dobrá vizitka pro autora. Využívá autor velká písmena či vykřičníky, aby byla zpráva čitelná a vyvolávala více emocí? I toho bychom si měli všimnout.

Proč (why)?

Jaký je vlastně záměr autora? Dá se z článku poznat, že by měl nějaké politické preference? Chce autor někoho očernit, nebo naopak někoho vyzdvihnout?

3.6 Shrnutí lekce

V nynější době je snadné vytvořit falešnou zprávu, čehož zneužívají lidé, kteří chtějí ovlivnit názory druhých či na falešných zprávách vydělávat peníze. Setkáváme se i s případy, kdy dezinformace šíří samotní politici nebo v rámci propagandy i celý státní aparát. Falešné zprávy se mohou šířit různými kanály, ať už ústně, e-maily, na sociálních sítích či pomocí webových stránek. Samotní dezinformátoři využívají různých způsobů, jak působit na emoce, což jim poté pomáhá dosáhnout jejich cíle – tj. většího sdílení mezi čtenáři. Základní obranou proti působení dezinformátorů je zachování klidu a kritický odstup od daného sdělení. Pokud na nás zpráva působí senzačně, je důležité se na její pravdivost o to více zaměřit. Rovněž bychom neměli nechat bez ověření zprávu, se kterými souhlasíme – to, že s ní souhlasíme, neznamená, že je nutně pravdivá. Při analýze sdělení si můžeme pomoci technikou, která se ptá na zdroj zprávy, obsah a formu zprávy či se zamýšlí nad tím, proč je zpráva takto psána.

Zdroje

<https://www.nbcnews.com/news/world/fake-news-how-partying-macedonian-teen-earns-thousands-publishing-lies-n692451>

https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/autor-dezinformacniho-textu-oldrich-lukas_1802080615_ogo

https://www.jsns.cz/nove/projekty/medialni-vzdelavani/vyzkumy/nastenka_verze_pro_web_na_sirku.pdf

https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/jessikka-aro-fake-news-dezinformace-rozhvor-trollove-finsko_1905050600_ogo

<https://www.science.org/content/article/fake-news-spreads-faster-true-news-twitter-thanks-people-not-bots>

3.7 Doporučené aktivity: Falešné zprávy: dezinformace, misinformace, hoaxy a fake news

Účastníkům je rozdán pracovní list se čtyřmi zprávami (pracovní list Poznejte dezinformaci). Účastníci mají určit, které zprávy mohou být spíše pravdivé a které lživé. Následuje diskuze, kdy se lektor účastníků ptá na důvody jejich volby. Jako ty, které jsou s největší pravděpodobností pravdivé, jsou příspěvky z webu novinky.cz a lidovky.cz – argumentovat můžeme tím, že u těchto zpráv známe zdroj, navíc se jedná o média, jejichž články jsou obecně kontrolovanější (například šéfredaktorem, editory, popřípadě celou radou) než články na sociálních sítích, které jsou dílem anonymního jedince, jenž zprávu píše za nějakým účelem. Oba příspěvky ze sociální sítě Facebook jsou nepravdivé. Příspěvek zobrazující údajný protest proti WHO je z brazilského Pochodu pro Ježíše. Příspěvek o nepořádku po ukrajinských uprchlících je rovněž falešný, fotografie kolovala daleko před válkou na Ukrajině. Více o fotografii je popsáno v kapitole Falešné zprávy o uprchlících a menšinách.

Lektor může rovněž využít práci ve skupinách. Do těch rozdá pracovní list Jak na nás působí dezinformátoři a flipchartový papír, na který budou účastníci psát všechna slova, u kterých se jim zdá, že v nich vyvolává nějaké emoce. U daných slov také popíšu jaké, mohou je i graficky znázornit. Následuje výklad o tom, jak se snaží dezinformátoři upoutat pozornost.

Během výkladu o trollích farmách doporučujeme účastníkům pustit toto video:

 www.youtube.com/watch?v=3WP8-jXudQg

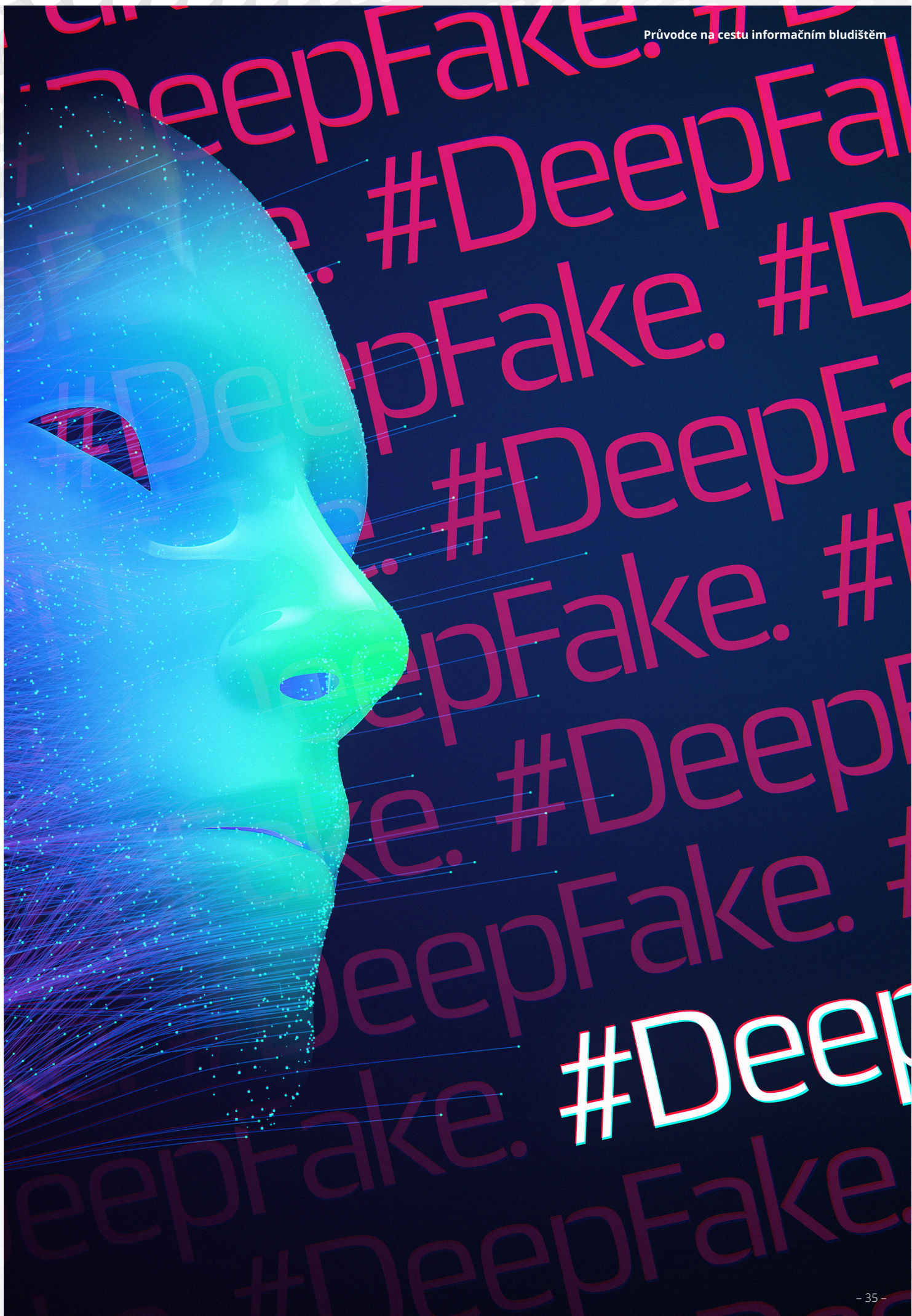
Při výkladu o deep fake dobře poslouží toto video:

 www.youtube.com/watch?v=FzMnDwpKJrI

Jako poslední „shrnující“ aktivita je zvolena analýza podvodného e-mailu, na který účastníci použijí koncepci 4W1H.

3.8 Otázky k zamyšlení

- Jak vnímáte slovo dezinformace a kdo je podle vás dezinformátor?
- Proč lidé tvoří falešné zprávy na internetu? Mají z toho nějaký užitek?
- Jak docílit toho, aby byla falešná zpráva atraktivnější?
- Dostali jste někdy řetězový e-mail? O čem se v něm psalo?

4

Ve světě falešných zpráv

Cíl lekce: V této lekci se čtenář dozví, jaké falešné zprávy se šířily nejvíce v posledních letech. Díky znalosti klasických dezinformací si může všimnout podobných znaků u dezinformací, což mu pomůže při budoucím ověřování informací.

OTÁZKA K ZAMYŠLENÍ

**S jakými dezinformacemi jste se setkali vy osobně?
Jak jste poznali, že je to dezinformace?**

Jak jsme si již řekli v minulé kapitole, dezinformace a další falešné zprávy tu byly již od nepaměti. Internet ovšem způsobil, že se tyto falešné zprávy šíří mnohem snadněji, a proto nás mohou zasahovat mnohem více. Důležité je, aby byly

dezinformace líbivé a naléhavé, a proto vždy reagují na to, co je aktuální. Můžete si vzpomenout sami, kolik se objevilo nepravd o onemocnění covid-19, Evropské unii, současných politicích či uprchlících. Na některé se nyní podíváme.

4.1 Falešné zprávy o Evropské unii

Evropská unie chce zakázat písmeno Ř

Původně satirický článek o tom, že písmeno Ř je pro většinu Evropanů příliš těžké, a proto se Evropská unie chystá toto písmeno zrušit, převzala „Česká nezávislá televize“ a web nwo.org, přičemž ji publikovala jako seriózní zprávu. Tato informace se poté šířila různými alternativními weby, až ji sdílel například i senátor Jaroslav Doubrava.

Evropská unie zakázala zakřivené banány.

Tato falešná zpráva vznikla nepochopením evropského nařízení 2257/94, které stanovovalo třídy jakosti, přičemž v nižší kategorii

byly povolené vady tvaru či vady povrchové. Žádná nařízení, které by zakazovalo zakřivené banány, neexistuje. Zajímavostí je, že v Česku byla stanovena norma na banány již dávno před evropským nařízením, a to už v roce 1983.

Evropská unie zakázala zabijačky

Žádná evropská směrnice zabijačky nikdy neřešila a dosud neřeší. O zabijačkách pojednává v případě České republiky pouze „český“ veterinární zákon.

4.2 Falešné zprávy o politicích

Prezidentské volby

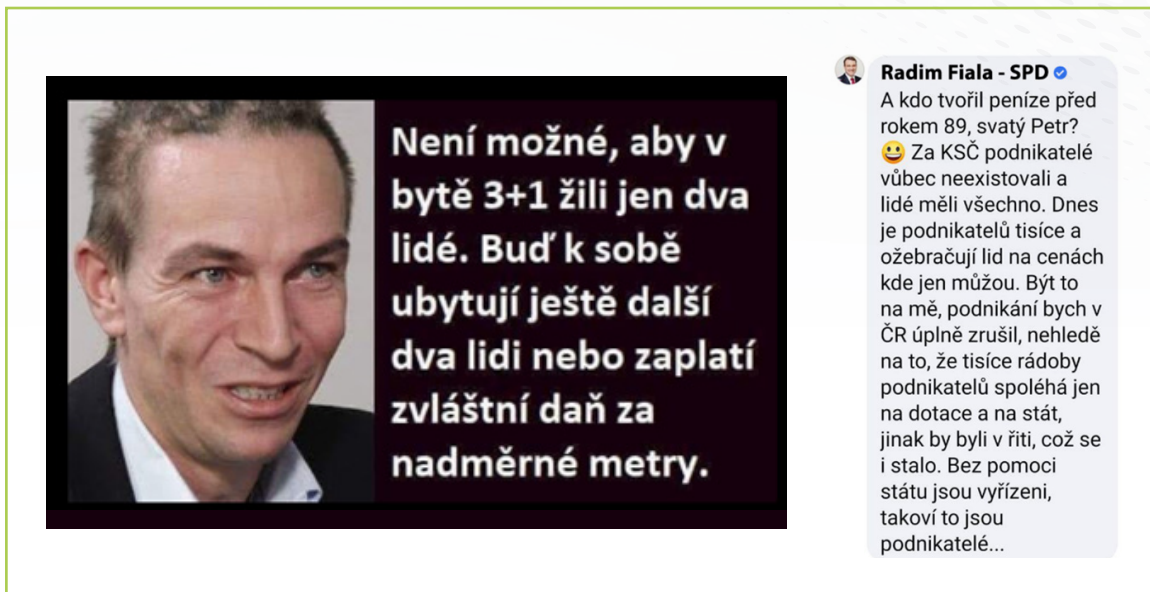
Vážení voliči Miloše Zemana!

Pokud chcete volit současnou hlavu státu Miloše Zemana, pak v 1. kole nikam nemusíte. Od letošního roku je to novinka. Prezident, který svůj úřad obhájí, postupuje automaticky přímo do kola finálového. Prosím, zůstaňte doma a přijďte až 25. a 26. ledna. Děkujeme!

Při prezidentské volbě roku 2018 se po sociálních sítích rozšířila falešná zpráva o tom, že prezident Miloš Zeman postupuje automaticky do 2. kola prezidentských voleb. Tato zpráva se dokonce objevila i v podobě letáků ve

schránkách v Moravskoslezském kraji. Výzvou pro inspiraci byl pravděpodobně pořad Šťastné pondělí s Jindřichem Šídlem, který myslel tuto výzvu jako satiru. Tuto myšlenku ovšem zneužili dezinformátoři a šířili ji poté dále.

To, co politici (ne)řekli

Ukázky údajných výroků politiků. Ani Ivan Bartoš, ani Radim Fiala ovšem nic takového neřekli či nenapsali.

Příspěvek, ve kterém Ivan Bartoš mluví o tom, že by se měla platit nadměrná daň za nadměrné metry, se nezakládá na pravdě, i když byl hojně sdílen. Jedná se o kombinaci politické dezinformace a falešného citátu. Dalším příkladem dezinformace, která byla dokonce použita i v politickém boji, byla zpráva o tom, že Piráti chtějí do bytů nastěhovat migranty z Afriky. Ani tato zpráva nebyla pravdivá.

Dezinformace se ovšem týkají politiků ze všech částí spektra. Zde vidíme údajný komentář Radima Fialy z SPD, který má adorovat dobu před sametovou revolucí. Tento komentář je ovšem fotomontáž a Radim Fiala nic takového neřekl. Tuto informaci vyvrátil Fiala na svém facebookovém profilu.

4.3 Falešné zprávy o onemocnění Covid-19

Pandemie slouží k očipování lidí

Během pandemie se rozšířila konspirace, že onemocnění covid-19 vzniklo proto, aby byli lidé očipováni, a to například za pomoci antigenních testů nebo při očkování. Toto tvrzení nemá žádné důkazy, a jelikož je tu s námi pandemie koronaviru už nějaký ten pátek, důkazy pro očipování by se zřejmě již našly. Zdravotnické organizace napříč celým světem tuto informaci samozřejmě také odmítly.

Covid-19 je vyvolán a šířen prostřednictvím 5G technologií.

Díky mobilním sítím, které v ČR fungují od roku 1991, můžeme volat, psát sms či brouzdat na internetu. Síť 5G je dosud nejpokročilejší technologií, která umožňuje mnohem vyšší přenosovou rychlost než předchozí síť 4G. Ovšem od doby, kdy se začala zavádět 5G síť, se vytvořilo mnoho teorií ohledně možné škodlivosti této sítě na lidské zdraví. Tyto teorie jsou často

od lidí, kteří nejsou odborníci v oboru (titulují se například jako biohackeři) a často nabízejí produkty, které mají tyto sítě rušit. Světová zdravotnická organizace se vyjádřila, že navzdory řadě výzkumů neexistuje ani jeden důkaz o tom, že by měla 5G síť vliv na lidské zdraví. To, že by měly 5G sítě šířit koronavirus, musela vyvrátit i tři česká ministerstva na základě podkladů od Státního zdravotního úřadu a Mezinárodní komise pro ochranu před neionizujícím zářením.

Covid-19 neexistuje

Jedním z nejabsurdnějších tvrzení je, že onemocnění covid-19 vlastně neexistuje. Zastánci této teorie říkají, že osobně neznají

nikoho, kdo by na toto onemocnění umřel či by se jím nakazil, a proto dle jejich soudu tato nemoc zkrátka není. Nutno podotknout, že do poloviny roku 2022 zemřelo v České republice na toto onemocnění 40 tisíc lidí. V tomto případě si musí každý vybrat – buď věří oficiálním statistikám lékařů a vědců, kteří toto onemocnění zkoumali, nebo někomu, kdo se stýká s omezeným počtem lidí, kteří náhodou neonemocněli.

4.4 Falešné zprávy o uprchlících a menšinách

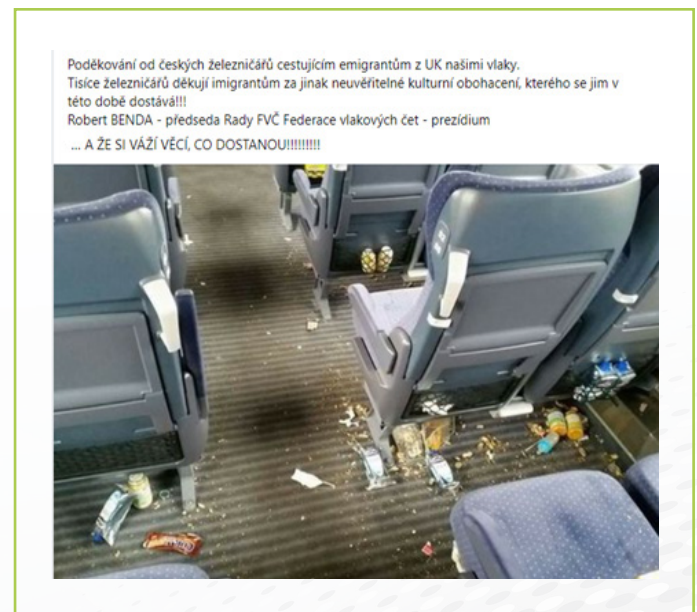
Jak jsme zmiňovali v předešlé kapitole, klasickým trikem dezinformátorů je útok na stereotypy. Tato technika je základem falešných informací o uprchlících či menšinách žijících v České republice.

Ukrajínští uprchlíci po sobě zanechávají nepořádek

Se začátkem války na Ukrajině se objevila spousta falešných informací i o uprchlících z Ukrajiny. Jedním z nich měla být fotografie nepořádku z vlaku, který po sobě měli právě uprchlíci z Ukrajiny zanechat. Nutno podotknout, že fotky z příspěvku kolují internetem již od roku 2015 a zmíněný Robert Benda sám popřel, že by někdy něco takového napsal či řekl.

Romové zneužívají dávky

„Čau Péto, mám následující zkušenost : zavolala mi klientka, zda bych jí mohla vyřídit půjčku cca 200.000,-Kč. Na můj dotaz jaký má příjem, mi sdělila že něco málo přes 45.000,- a manžel přes 13.000,- . Tak jsem si s ní domluvila schůzku. Přišla cikánka, mluvila úplně normálně česky bez cikánského akcentu. Proto jsem to po telefonu nebyla schopna poznat. Zeptala jsem se jí zda může příjem doložit a jakou pracovní pozici vykonává že bere přes 45.000,-. Odpověděla mi, že je na mateřské dovolené nikde nepracuje ani nepracovala. Předložila mi OFICIÁLNÍ papír ze sociálky, kde bylo zřejmé, že MĚSÍČNĚ má příjem ze sociálních dávek 45.600,- a výměr INVALIDNÍHO důchodu manžela na 13.700,-.“

Tato falešná zpráva byla vyvrácena na stránkách hoax.cz, a to tiskovým oddělením Ministerstva práce a sociálních věcí. Podle jejich vyjádření přichází takovýchto zpráv na MPSV denně několik a téměř vždy se jedná o romské občany. Podle zjištění ministerstva jsou ovšem všechny nepravdivé a ke zneužívání dávek nedochází.

4.5 Falešné citáty slavných osobností

Na sociálních sítích jsou rovněž oblíbeny citáty slavných osobností. Jejich tvůrce si většinou vypůjčí fotku této osobnosti a přidá k ní text, kterou tato osobnost měla říct. Problémem je, že ne vždy mohou být tyto citace pravdivé. V českém prostředí

koloval falešný citát Jana Wericha ohledně muslimů. Tento citát Jan Werich nikdy neřekl. Bohužel citát s obrázkem, jaký je tento, se dá vytvořit pomocí počítačových programů do pěti minut.

Takže vy chcete vědět, co si myslím o nacistech, ano? Řeknu vám to kulantně. Připomínají mi mohamedány: ti taky přijdou k vám domů a nejdřív se tváří mile, ale pak vám zakáží jitrničky, pivo a děvčatům sukňe. A vy ani nevíte jak, ocitnete se v mešitě a musíte se modlit k aláhovi, aby vás nekamenovali.

— *Falešný citát Jana Wericha, který koloval internetem*

4.6 Konspirační teorie

Konspirační teorii můžeme přeložit jako teorii spiknutí. Její autor se snaží přesvědčit čtenáře či diváky o tom, že určité skutečnosti, jevy, události či série událostí nemají takový průběh, jaký nám předkládají tradiční média, ale že za ně můžou tajné elity či lidé za oponou, kteří potají řídí celý svět. Konspirační teorie si často vezmou pravdivý základ, který obalí informacemi, jež jsou těžko ověřitelné či rovnou nepravdivé. Dalším nástrojem je spojení náhodných věcí a událostí tak, aby to vypadalo, že mají mezi sebou nějakou souvislost, ačkoliv tyto události nemají spolu nic společného a mohly vzniknout náhodně. Pro naprostou většinu svých tvrzení ovšem nemají konspirační teorie žádné důkazy a jsou založeny na pouhé víře a domnělé logice, že „vše do sebe tak nějak zapadá“. Konspirační teorie jsou ohrožením pro demokracii, protože jejich příznivci nevěří žádným státním autoritám či médiím, což může vést i k násilí. To jsme mohli vidět například při útoku příznivců hnutí QAnon na americký Kapitol v roce 2021 krátce po vyhlášení výsledku voleb. Příčinou bylo, že nevyhrál Donald Trump, který je v příběhu hnutí QAnon považován za hrdinu, který ochrání svět před satanisty.

Příklad

Jako takzvané „elity“, které tajně ovládají svět, jsou často označováni různí mecenáši, miliardáři či bohatí investoři jako například George Soros či Bill Gates. Ti údajně stojí za plánem o depopulaci planety, například pomocí očkování. Jako důkaz toho, že očkování slouží k tomu, aby se snížilo množství lidí na planetě, má sloužit i to, co řekl Bill Gates na jednom ze svých vystoupení:

„... Jako první je tu přelidnění. Dnes žije na tomto světě 6,8 miliardy lidí, brzy jich může být 9 miliard. Jestliže s pomocí nových očkovacích látek, zdravotní péče a reprodukční medicíny odvedeme celou práci, můžeme toto číslo o 10 až 15 procent snížit!“

Tento úryvek je ovšem vytržen z kontextu. Bill Gates na této přednášce vysvětluje, že dostupná zdravotní péče a celkové zvýšení zdraví populace vede k tomu, že rodiny nemají enormní počet dětí. Jeho teorie míří na rozvojové země, kde je vysoká úmrtnost v nízkém věku, což pak vede ženy k tomu, aby měly více dětí, protože počítají s tím, že některý z potomků zemře.

Podíváme-li se na průměrný počet dětí rodin v západních zemích a v Africe, má to svoji logiku. V žádném případě ovšem nechce Bill Gates snížit počet lidí na planetě pomocí očkování.

Příklady konspiračních teorií:

- QAnon – hnutí, které říká, že existuje tajné hnutí satanistických pedofilů, kteří řídí mezinárodní obchod s dětmi. Ti mohou být zastaveni pouze Donaldem Trumpem.
- Američané nikdy nepřistáli na Měsíci.
- Země je placatá.
- Zemi ovládají zlí veleještěři z vesmíru.

- Teroristické útoky 11. září roku 2001 v USA neudělala Al-Kaída, ale sami Američané.
- Princezna Diana nezemřela.
- Princezna Diana stále žije.
- Koronavirus je prostředek k ovládnutí a zotročení lidstva.

Příklad s papežem

Jak už bylo řečeno, konspirační teorie spojují náhodné události a prezentují skutečnost tak, že mezi sebou mají souvislost. Nutno podotknout, že ne všechny události spolu mohou souviset, což můžeme vidět například zde:

Rok 1981	Rok 2005
Princ Charles se oženil	Princ Charles se oženil
Austrálie prohrála v kriketovém turnaji s Anglií	Austrálie prohrála v kriketovém turnaji s Anglií
Liverpool vyhrál evropský šampionát ve fotbale	Liverpool vyhrál evropský šampionát ve fotbale
Zemřel papež	Zemřel papež

Až se princ Charles zase ožení, upozorněte někdo papeže!

4.7 Závěrečné shrnutí: co dělat, když si nejsem jistý, jestli je zpráva falešná

Textový příspěvek a video

Uveďme si příklad, že najdete na internetu článek, který říká, že z vakcín proti koronaviru mohou miliony lidí dostat AIDS (obrázek níže nalevo). Na základě předešlých znalostí už víme, že si musíme dávat pozor – článek se týká ožehavého tématu a je na internetových stránkách, které nejsou zrovna známé (badatel.net). Poté stačí jen otevřít internetový vyhledávač (například Google.com) a napsat do něj klíčová slova z článku. V našem případě stačí napsat například „vakcíny, covid, aids.“ Další variantou je z článku okopírovat jednu celou větu nebo

i třeba celý článek. I s tím si vyhledávač poradí. Následně nám vyhledávač zobrazí další zdroje, které mohou informace uvádět na pravou míru. V tomto případě je to hned první odkaz, a to od Seznam zpráv. Důležité je rovněž to, aby zprávu potvrzovalo nebo vyvracelo více serióznějších zdrojů.

To samé můžete udělat i s videem – vyberte si klíčová slova, která zadáte do vyhledávače. Jak u textu, tak i u videí se můžete zaměřit na zdroj, který si rovněž vyhledáte. Díky tomu můžete zjistit jeho věrohodnost.

Lekárka prvej línie: Milióny ľudí dostanú AIDS z covidových vakcín

27/03/2022 autor: redakcia • 50 komentárov

Uložiť To sa mi líbi 1,2 tis. Sdílet 1,2 tis.

Print PDF Email

(Ethan Huff, *Natural News*) Lekárka osteopatickej medicíny so sídlom na Floride varuje, že v priebehu niekoľkých krátkych mesiacov sa u miliónoch ľudí, ktorí boli „zaočkovaní“ proti koronavírusu (COVID-19), naplno rozvinie AIDS.

Google vakuiny covid aids

Přibližný počet výsledků: 194 000 (0.58 s)

Vše Nákupy Obrázky Mapy Zprávy Více Nástroje

Lidi, kteří **vakcínu** nechťejí, poukazují na její údajnou nebezpečnost – poslední dobou se hodně šíří hoax tvrdící, že může způsobit stav podobný **AIDS**, kdy lidem postupně zcela sežije imunita. Část těch, kdo se nechťejí očkovat proti **koronaviru**, se bojí, že by jim infekce způsobila horší zdravotní potíže než nemoc sama. 13. 11. 2021

<https://www.seznamzpravy.cz> • Koronavirus

Bizarní hoax připsuje vakcínám následky jako má AIDS

0 vybraných úryvků • Zpětná vazba

<https://www.lidovky.cz> • domov • nova-vakcina-hiv-vak...

Covid možná pomůže porazit HIV. Ve spojených státech ...

16. 2. 2021 — V současné době není na trhu zatím žádná schválená vakcína, jež by proti nemoci **AIDS** účinně chránila. Lékaři se proto dosud spoléhají na léky.

<https://www.novinky.cz> • sekce • diskuze • po-poda...

Po podání australské vakcíny proti covidu měli dobrovolníci ...

A dost možná i na to, že vir **Covid-u** nakonec vznikl v nějaké čínské laboratoři jako nepodařený /zejména pšiš infekční/ pokus o protitlaku na HIV. Zásadní ...

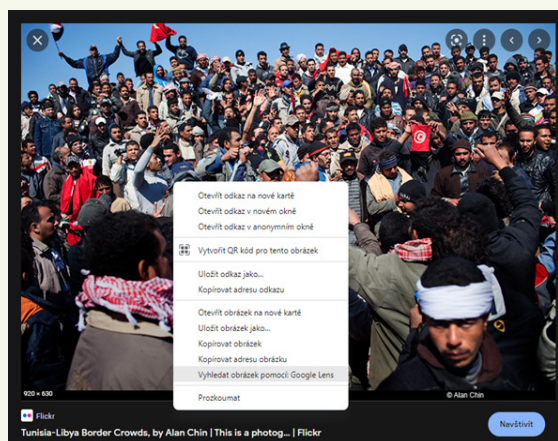
<https://c24.ceska-televize.cz> • veda • 3419904-v-usa-ot...

V USA otestovali mRNA vakcínu proti viru HIV. První výsledky ...

13. 12. 2021 — Experimentální vakcína, založená na stejné technologii mRNA jako očkování proti covidu-19, je podle amerického Národního institutu pro ...

4.8 Obrázek

V případě obrázku nám nejlépe poslouží internetový vyhledávač Google Chrome. Pokud si chceme pravost obrázku ověřit, stačí na něj kliknout pravým tlačítkem myši a zvolit „Vyhledat obrázek pomocí Google Lens“. Napravo se vám pak objeví stejné obrázky, ale na jiných stránkách. A ty většinou vysvětlují, jaká je pravda. V případě, že nemáte Google Chrome, můžete obrázek vyhledat na www.google.com/imgph nebo vyhledejte „Google obrázky“. Obrázek můžete pak na této stránce nahrát a vyhledávač vám opět ukáže stejnou fotku na jiných stránkách.

Zdroje

<https://demagog.cz/diskuze/neporadek-z-roku-2015-je-pripisovan-ukrajinskym-uprchlikum>

https://www.lidovky.cz/domov/senator-doubrava-hoax-pismo-r-A170313_141102_ln_domov_rsa

https://manipulatori.cz/wp-content/uploads/2019/04/55949798_5936135211229_84_2841592492367806464_n.jpg

<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/priklady/fotografie/1631-uprchlici-na-strese-vlaku-v-chebu>

https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/kontroluje-eu-zakriveni-banau-A030429_171723_zpr_euproti_jkl

<https://euractiv.cz/section/zemedelstvi/news/euomytus-brusel-zakazal-krive-banany-a-okurky/>

<https://www.hoax.cz/hoax/cikanka-a-uver/>

<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/priklady/vymyslene-citaty-znamych-osobnosti/1632-jan-werich-o-islam>

<https://www.denik.cz/technologie-bezpecnost/epidemie-koronaviru-a-5g-nemaji-zadnou-souvislost-jedna-se-o-fake-news-20201006.html>

<https://www.badatel.net/lekarka-prvej-linie-miliony-ludi-dostanu-aids-z-covidovych-vakcin/>

4.9 Shrnutí lekce

U každé nové události se vyrojí řada falešných zpráv. Nejvíce falešných zpráv tak můžeme číst o Evropské unii, politicích, uprchlících či v dobách pandemie. Tyto falešné zprávy jsou často pomůckou pro sofistikovanější konspirační teorie, které si vezmou pravdivý základ, nabalí je nepravdivými informacemi

a vytvoří teorii, která jako celek nejde ani vyvrátit, ani potvrdit. Je důležité si uvědomit, že se jedná stále jen o teorie. Abychom se dezinformacím a konspiračním teoriím mohli bránit, měli bychom si osvojit techniky ověřování zpráv na internetu, které najdete v předchozích kapitolách.

4.10 Návrhy na aktivity: Ve světě falešných zpráv

K lekci je připraven pracovní list *Ve světě falešných zpráv*, ve kterém mají účastníci určit, zdali se jedná o zprávu falešnou, pravdivou, či o takovou, která nejde ověřit. Většina z těchto tvrzení jsou nepravdivá. Pravdivá jsou tvrzení „Evropská unie nařídila postupné stažení klasických žárovek se žhavicím vláknem z trhu“ a „V Dánsku kvůli koronaviru vybili celou sedmnáctimilionovou populaci norků“. V případě tvrzení, že koronavirus byl uměle vytvořen, aby celou populaci ovládalo pár lidí „za oponou“ se jedná o konspirační teorii, která se nedá ani vyvrátit, ani potvrdit, důkazy pro ni ovšem nejsou. Doporučujeme si daná tvrzení nastudovat pro případ dotazů posluchačů.

Druhou aktivitou je rozeznávání fotomontáží. Zde doporučujeme dva odkazy, které ukazují jednak fotomontáže, jednak neověřitelné snímky, které jsou ovšem pravdivé. Lektor může dát

za úkol, aby si účastníci zkusili, zdali rozeznají fotomontáž od reálného snímku.

- https://www.boredpanda.com/fake-news-photos-viral-photoshop/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic
- <https://www.boredpanda.com/mind-bending-photos-real-no-photoshop/>

Při této lekci by bylo záhodno, aby si sami účastníci kurzu vyzkoušeli, jak si ověřovat informace na internetu. Doporučujeme vybrat některé falešné zprávy z publikace, které dostanou účastníci za úkol ověřit, například sami za pomoci lektora či ve skupinkách. Pokud v místnosti nebude k dispozici technika, může lektor postup demonstrovat na projektoru.

4.11 Otázky k zamyšlení

- Proč jsou nejčastější falešné zprávy o politice či uprchlících?
- Proč lidé tolik věří konspiračním teoriím?
- Jsou konspirační teorie v něčem nebezpečné?
- Jak si ověříte, že zpráva nebo video na internetu mohou být falešné?
- Jakou roli mohou hrát dezinformace v budoucnosti?

5

Jak si poradit v této době plné informací

Cíl lekce: Cílem této lekce je vybavit čtenáře takovými znalostmi, které mu pomohou zvládat možné problémy související s nárůstem informací spojených s internetem. Dále se snaží ukázat, jaké možné kroky může podniknout jednotlivec, aby pomáhal společnosti v boji proti falešným zprávám. Poslední podkapitola podává rady lektorům a učitelům v situacích, ve kterých se střetne více názorových proudů.

5.1 Jak si můžu poradit sám?

Jednadvacáté století je mimo jiné charakterizováno informační explozí, která způsobila, že přijímáme daleko více informací než naši předci, kteří neměli k dispozici internet. Na první pohled je dobré, když má člověk okolo sebe dostatek informací, protože může dělat informovaná rozhodnutí. Na druhou stranu může dojít k takzvanému informačnímu přetížení. To nastává, když je na nás informací už příliš a místo toho, aby nám informace pomáhaly, mají negativní dopad na proces myšlení a rozhodování. Kromě informačního přetížení mohou nastat další problémy. Jedním z nich je **doom scrolling**, což je nadměrné zaměřování se na negativní zprávy. Jedná se o nevědomou činnost, která může vyústit v úzkost či depresi. Navíc se můžeme čtením negativních zpráv natolik vyčerpat, že už nemáme prostor na to vnímat i zprávy jiné, například ty pozitivní. Svět se pro nás tak stává místem plným špatných událostí.

Dalším nepříjemným fenoménem je syndrom **FoMo (Fear of Missing Out, česky strach z promeškání)**. Ten se projevuje tím, že musíme neustále kontrolovat novinky na internetu a sociálních sítích, a když u sebe nemáme mobilní telefon s internetem, může se u nás projevit úzkost z toho, že nevíme, co se ve světě nebo u našich přátel děje. V tomto případě se tedy jedná o závislost na nových informacích. Syndrom FoMo se může dále projevovat například podrážděností, nervozitou, netrpělivostí, prokrastinací, nepozorností či nerozhodností.

Jak už bylo zmíněno, algoritmy sociálních sítí nahrávají vytváření sociálních bublin, což může přispět k radikalizaci různých skupin lidí, které mohou být odtrženy od reality. To pomáhá různým konspiračním, ezoterickým či náboženským skupinám, jejichž příznivci se na tuto skupinu mohou ještě více upnout.

Na tyto a další problémy se zaměřuje mediální či digitální well-being (duševní pohoda), jehož cílem je to, abychom se jednoduše nestali otroky svých mobilních telefonů, tabletů či počítačů. Ty jsou sice dobrým sluhou, ale zlým pánem. Pro to je třeba mít na

paměti několik zásad, které k lepšímu digitálnímu well-beingu přispějí.

Důležitou zásadou v takovém množství informací je **vybrat si kvalitní zdroje**. O tom, co jsou kvalitní zdroje, si musí rozhodnout každý sám, doufáme však, že informace z této příručky čtenáři ve vyhledávání kvalitních zdrojů pomohou. Jen připomínáme hlavní zásady: kvalitní zpravodajství nemá obsahovat názory autora, a naopak by mělo obsahovat vyjádření obou zúčastněných stran. Pokud je zpráva senzační či se vám zdá zaujatá, můžete si pravost a nezájatost zkontrolovat i na jiných portálech. Je poté otázkou, jak moc kvalitním zdrojem jsou videa či příspěvky na sociálních sítích, které sledují zájmy jejich tvůrce (například politiků).

Právě brouzdáním na sociálních sítích můžete strávit neuvěřitelné množství času, a proto radíme **tento čas omezit**. Vyhradte si časový úsek, po který budete na sociálních sítích. Až čas vyprší, běžte se raději věnovat jiným aktivitám. Vymezení času na sociálních sítích je jedna z kognitivně-behaviorálních technik, a výzkumy dokonce naznačují, že omezení času na sociálních sítích zlepšuje psychické zdraví.

Další radou je **najít si nějaký koníček** či začít sportovat. To vám pomůže zaplnit prázdné místo, které jste strávili médií, navíc se při sportovní aktivitě vyplavují endorfiny, které pomáhají k lepší náladě. Můžete tak například vypnout mobil a zajít si na procházku.

Důležitá součást života jsou rovněž vztahy. Jsme svědky toho, že na základě odlišných názorů se spolu nemusí bavit jak dlouholetí kamarádi, tak i příbuzní. Pokud máte odlišný názor na určitou problematiku než váš kamarád nebo příbuzný, **nedovoďte, aby to ublížilo vašim vztahům**. Můžete spolu diskutovat, ale vždy mějte respekt k druhému názoru a neberte si debatu osobně.

5.2 Co můžeme dělat jako společnost?

Momentálně se i na evropské úrovni řeší, jak bojovat proti dezinformacím. Evropská unie se zaměřuje na spolupráci s velkými společnostmi jako Google či Meta (vlastník Facebooku) a na posílení uživatelů v oblasti mediální gramotnosti či pozice výzkumníků a fact-checkerů (ověřovačů faktů). Tyto kroky by

měly přispět k boji proti dezinformacím, aniž by byl cenzurován jakýkoliv obsah. Nemusí to být ale jen politická uskupení a nadnárodní firmy, kdo může pomoci v boji proti dezinformacím, ale i každý člen naší společnosti.

Každý může začít například tím, že když uvidí na sociální síti nějaký titulek z nedůvěryhodné zprávy, na tento titulek raději ani nekliká a nahlásí jej (pomocí tlačítka „nahlásit příspěvek“ na Facebooku). Může se jednat o stránky, které uživatelé nainstalují do počítače počítačový vir, popřípadě to mohou být stránky, které schválně vytvářejí chytlavé (tzv. clickbaitové) titulky jen proto, aby na ně uživatelé klikli a dostali se na stránku, která obsahuje reklamy. Tyto stránky živí právě zisk z reklam a jen tím, že na ně kliknete, tuto podvodnou stránku podpoříte.

Můžete rovněž podpořit ta média, kterým věříte. Samozřejmostí je, že si budete kupovat jejich noviny či si na jejich webových stránkách zaplatíte předplatné, díky kterému na jejich webu uvidíte články, které jsou exkluzivně pro předplatitele. Díky předplatitelům pak mohou média plnit roli „hlídače demokracie“ a tvořit kvalitní obsah.

V rámci boje proti dezinformacím se vyčlenilo pár projektů, které se zabývají ověřováním informací na internetu (tzv. fact-checkingem) či ověřováním výroků politiků. Ověřováním falešných zpráv se zabývá projekt manipulatori.cz. Naproti tomu projekt demagog.cz ověřuje pravdivost výroků politiků například v televizních debatách. Dalším zdrojem na ověřování informací může být původně francouzský projekt Na pravou míru (napravoumiru.afp.com). Nutno podotknout, že fact-checkingové projekty bývají pod palbou kritiky pro zaujatost a prosazování svých názorů (hlavně projekt manipulatori.cz).

Zajímavou alternativou k veřejnoprávním a soukromým médiím jsou média komunitní, která ovšem (na rozdíl od jiných evropských států) nemají oporu v českém zákoně, a proto zde neexistují. Komunitní média tvoří sami členové dané komunity (například komunita umělců či komunita geografická), kteří jsou finančně podporováni koncesionářskými poplatky, granty či zisky z reklam. Takovéto médium by poskytlo prostor nejen pro informování daných komunit, ale i pro tvorbu, kterou by neřídili profesionálové, ale například dobrovolníci nebo částečně placení členové dané komunity.

Desatero při střetu s lidmi, kteří věří konspiracím a dezinformacím

1) Hlavně klid

Dezinformace a konspirační teorie jsou poháněny lidskou iracionalitou a emocemi. Pokud se necháte vtáhnout do emotivní debaty, nebude v ní vítězů, ale jen poražených, kteří se jen utvrdí ve svých názorech. Navíc si účastníci budou nejspíše pamatovat spíše to, že člověk/lektor danou situaci nezvládl a vznikl konflikt. Snažte se tedy si věci nebrat osobně a být nad věcí.

2) Neodsuzujte

Každý člověk je ovlivněn tím, v jakém prostředí vyrůstá, jaké má vzdělání a jaké informace k němu přichází. Proto nemůžeme odsuzovat někoho, kdo má odlišný názor či podle nás věří

dezinformacím. Právě uvědoměním si, že každý člověk je něčím ovlivněn, nám může pomoci k empatii, která může působit preventivně proti vyhroceným debatám.

3) Zaměřujte se na to, na čem se shodnete

Zkuste při diskuzích začít tím, na čem se shodnete. To vám poskytne čas pro promyšlení dalšího postupu a také vytvoříte jakýsi společný základ, od kterého se můžete poté odrazit.

4) Vybudujte bezpečné prostředí

Tento bod souvisí s těmi předchozími. Ubezpečte posluchače, že mohou kdykoliv říct svůj názor a nebudou za to nijak odsouzeni. Vyvarujte se frázím typu „Tak to se mýlíte!“ či ironickým poznámkám a totéž žádejte od dalších posluchačů, kteří se zapojí do diskuze.

5) Použijte Sókratovskou metodu

I když budete mít nespočet protiargumentů, debatéra to ve většině případů nepřesvědčí. Místo oznamovacích vět použijte věty tázací. Ty vám dovolí přejít do „ofenzivy“ a vám dají čas na promyšlenou. Dále poté cílí na podstatu věci a může odhalit mezery v argumentaci. Tuto techniku používal sám Sókratés, který dříve či později našel rozpor mezi tvrzením svého soka, na což pak patřičně upozornil. Příklady otázek:

- Jaké máte pro toto tvrzení důkazy?
- Odkud jste čerpal/a informace?
- Zdá se vám to jako důvěryhodný zdroj?
- Co z něj dělá důvěryhodný?
- Proč na to takovéto zjištění nepřišli investigativní novináři? Nebylo by to pro ně téma číslo jedna, protože by si to určitě přečetlo hodně lidí?

6) Zkuste z ověřování informací udělat aktivitu

Pokud posluchač tvrdí nějakou informaci, můžete přejít k počítači a danou informaci přímo vyhledat pomocí internetového vyhledávače. Ostatní tak alespoň uvidí, jak se ověřují informace v praxi.

7) Vyhnete se názorovým střetům – prezentujte pouze fakta

Vyhnete se spekulacím a prosazováním svého názoru na daná témata. Jednak se ocitnete na tenkém ledě, a také je úkolem lektora prezentovat fakta – a to čistě z hlediska mediálního obsahu.

8) Budte nestranní

Mnoho příkladů dezinformací je politického charakteru. V naší příručce jsme se snažili vybrat ty falešné informace, které míří na obě strany politického spektra (například Piráti a SPD), právě abychom poskytli co nejvíce objektivní pohled. Žádáme vás o to samé. V případě nedodržení objektivnosti může být nejen lektor, ale i celý projekt označen za nevěrohodný.

9) Ze začátku si nastavte hranice

Radíme hned na začátku upozornit posluchače, že vaším cílem není ovlivnit jejich názor na určitou problematiku, ale spíše jen naučit, jak nenaletět falešným zprávám a jak se zorientovat ve složité síti médií. Můžete rovněž vysvětlit rozdíl mezi faktem a názorem a upozornit, že byste nechtěli spadnout do debaty o tom, zdali jsou lockdowny při pandemii účinné či že daná politická strana je dobrá pro budoucnost naší země.

10) Připravte se

Připravte se na to, že nepříjemné debaty mohou proběhnout, což je způsobeno dnešním polarizovaným světem ovlivněným množstvím informací okolo nás a rovněž vytvářením sociálních bublin. Také se ale podrobněji připravte na témata, která chcete prezentovat – pokud prezentujete falešnou zprávu, podívejte se, jak je vyvrácena, popřípadě kdo ji vyvrátil.

5.3 Příklad dialogu

Účastník: „No a nespočet zdrojů uvádí, že koronavirus je jen prostředek pro ovládnutí celého lidstva. Ty čipy už stejně máme díky očkování pod kůží.“

Lektor: „To je zajímavé, taky jsem o tom slyšel. Z čeho jste čerpal?“

Účastník: „Existují stovky článků na toto téma.“

Lektor: „Můžu se zeptat, z jakých stránek tyto články jsou?“

Účastník: „Badatel, ProtiProud či nwooc.cz.“

Lektor: „Něco jsem o těchto webech slyšel(a), proč jim věříte?“

Účastník: „Protože jako jediní píšou pravdu a nejsou jako zkorumpovaní jako média.“

Lektor: „Máte důkaz, že jsou média zkorumpovaná? Je to vůbec možné, když máme systém veřejnoprávních a soukromých médií, takže spolu nemusí mít nic společného?“

Další rady a tipy, jak postupovat při podobných situacích, naleznete v těchto příručkách:

- Jak reagovat na dezinformace a konspirace ve třídě? Přečtěte si našich 10 tipů: <https://www.jsns.cz/o-jsns/aktuality/907496-jak-reagovat-na-dezinformace-a-konspirace-ve-tride-precete-si-nasich-10-tipu>
- Metodický materiál pro mediální vzdělávání v knihovnách: Jak vznikají zprávy a jak si je snadno ověřit: <https://osf.cz/publikace/metodicky-material-pro-medialni-vzdelavani-v-knihovnach-jak-vznikaji-zpravy-a-jak-si-je-snadno-overit/>

Zdroje

<https://www.rizeniskoly.cz/cz/aktuality/syndrom-fomo-fear-of-missing-out-a-7155.html>

<https://www.denik.cz/veda-a-technika/doomscrolling-zavislost-na-hledani-negativnich-zprav-skodi-zdravi.html>

5.4 Shrnutí lekce

Nejen politici, ale i světové organizace se shodují, že dezinformace jsou pro společnost a demokracii značným problémem. Proto se snaží dělat takové kroky, které vedou k potlačení dezinformací, aniž by vedly k cenzuře. Bojovat proti dezinformacím nemusí jen organizace, ale i sami jednotlivci. Každý by měl začít u sebe tím, že si uvědomí, jak na něj média dennodenně působí. Média a velký přísun informací může

dokonce negativně působit i na psychické zdraví. Vyučování mediální gramotnosti je tak důležitější než kdy dříve, každý vyučující/lektor se ale musí smířit s tím, že jej mohou potkat při vzdělávání překážky, jež nemusí být příjemné. V těchto případech doporučujeme si hlavně zachovat klid a racionalitu, protože emoce a iracionalita je to, díky čemu mohou dezinformace nakonec zvítězit.

5.5 Otázky k zamyšlení

- Vnímáte, že vás nějakým způsobem doba strávená na internetu ovlivňuje? Jak?
- Máte tendenci se po čtení zpráv či diskuzí na internetu rozčítit? Co ve vás vyvolá největší emoce?
- Co vám pomáhá, abyste se v této době „nezbláznili“?
- Měli jste někdy názorový střet? Jak jste jej řešili a jak to dopadlo?

6

Pár slov na závěr o občanské participaci

Někdy můžeme mít pocit, že sledováním zpráv se aktivně účastníme toho, co se aktuálně děje. Ale je to tak opravdu? Zasahujeme nějak do dění tím, že se nám zvýší tep po přečtení zprávy o odhalení nové korupce mezi politiky a úředníky? O našem pohoršení nebo rozčilení ví možná naše rodina nebo kolegové, ale vliv to má maximálně na naši náladu. Reálně neovlivníme nic.

A přitom existují způsoby, jak se opravdu zapojit do veřejné diskuse, přispět k řešení reálných problémů nebo spolurozhodovat o budoucnosti. Prvním z nich jsou samozřejmě volby, takzvaný „svátek demokracie“. Jsou volby na místní, krajské, národní a evropské úrovni. A jako dospělí občané České republiky můžeme nejen volit, ale i být voleni. Zejména na místní úrovni působí množství skupin aktivních občanů, kteří nejsou součástí velkých politických stran a jde jim opravdu o zlepšení poměrů v jejich obci. Nebo je možné stát se členem výborů a komisí při zastupitelstvu a doporučovat postup voleným zastupitelům. Dále je možné se účastnit zasedání zastupitelstva a vyjadřovat své připomínky na něm.

Souhrn možností je uveden například v příručce Práva občanů obce vydané Kanceláří veřejného ochránce práv (ombudsmana):

https://www.ochrance.cz/uploads-import/Publikace/Doproceni_Prava_obcanu.pdf.

nebo na internetové stránce organizace Frank Bold: <https://frankbold.org/poradna/fungovani-obci-a-uradu/zapojeni-verejnosti/zapojeni-verejnosti/rada/prava-obcanu-obci-a-kraju>.

Obce a města pak zvou občany k projednávání při dlouhodobém plánování – změně územního plánu, nového strategického plánu, plánu sociálních služeb a podobně. Stačí sledovat internetové stránky města nebo se přihlásit k odběru novinek. Některé obce pak mají takzvaný participativní rozpočet. To znamená, že část rozpočtu vyčlení pro realizaci návrhů občanů, zejména v oblasti úprav veřejných prostor. Občané mohou projekty sami navrhovat, a pak hlasovat o těch nejpotřebnějších. Obec pak ty, které obdrží nejvíc hlasů, skutečně zrealizuje. Viz například <https://www.participativni-rozpocet.cz/>

Nemusíte jít ale žádnou z těchto oficiálních cest, abyste se podíleli na veřejném životě. Vadí vám, že se do vašeho sousedství stěhují noví lidé, vy je neznáte a přestáváte se cítit bezpečně? Uspořádejte sousedské setkání s domácím občerstvením, pozvěte i nově přistěhované a seznamte se. Jsou příkopy u silnic kolem obce plné odpadků? Napište upozornění na obec nebo správu silnic, ale zároveň se přidejte k akci Uklidíme Česko a spolu se sousedy odpadky posbírejte. Možností je mnoho a budete mít lepší pocit než jen při sledování zpráv.

7

Slovníček pojmů

1. Click-bait – titulek, který má zaujmout uživatele na internetu do takové míry, aby na titulek kliknul, a autor stránek tak vydělával peníze z reklam.

2. Deepfake – Falešné video, ve kterém je přetvořen obličej postavy ve videu do takové míry, která neumožňuje divákovi rozpoznat, že se nejedná o obličej dané postavy. Video je pak doprovázeno údajným projevem dané osoby. Osoba tak vypadá, že něco říká, ale jeho obličej a zvuk je uměle vytvořen.

3. Dezinformace – záměrně vytvořená falešná zpráva za účelem oklamat a ovlivnit publikum.

4. Fact-checking – proces ověřování informací. Organizace, které se zabývají ověřováním informací, jsou takzvaně fact-checkingové.

5. Fake news – jiný název pro falešné zprávy, většinou spojované s velkými médii. Termín proslavil Donald Trump v době prezidentských voleb.

6. Hoax – Falešná poplašná zpráva většinou šířena pomocí řetězových e-mailů. Má vyvolat paniku nebo strach.

7. Konspirační teorie – Teorie spiknutí. Takové teorie, které spojují různé informace do sebe, aby vysvětlila svět jinak, než uvádějí velká média. Většinou dojde k závěru, že svět ovládá nějaký tajný spolek lidí za oponou, kteří rozhodují o dějinách a budoucnosti lidstva.

8. Malinformace – pravdivá zpráva za účelem někoho poškodit.

9. Misinformace – falešná zpráva, která nebyla vytvořena záměrně falešně – autor si například neověřil informace, spletl se apod.

10. Řetězový e-mail – e-mail, který je psán tak, aby si jej lidé mezi sebou posílali. Většinou obsahuje výzvu typu „pošlete to dál“, „sdílejte, než to smažou“ apod.

11. Troll – uživatel na internetu, který svými příspěvky schválně provokuje jiné účastníky na debatních fórech či sociálních sítích.

12. Trollí farmy – organizované uskupení lidí, které přispívá na sociální sítě a různé stránky takovým obsahem, který má ovlivňovat názory lidí. Například odhalená trollí farma v Petrohradu se zaměřovala na očerňování Ukrajiny či psala příspěvky o Krymu.

Pracovní list k 1. kapitole:

Zpravodajství,
nebo publicistika?

Přečtěte si texty a řekněte, jaké jsou mezi nimi rozdíly.

Světový den krysy? Nenechme si líbit, co předvádějí ty na Pražském hradě

Kvůli tomuhle měla být plná Letná a Hradčanské náměstí. Jestli máme někdy nahlas a razantně vyslovit svůj názor k tomu, co dělají na Hradě prezident a jeho parta okresních veksláků, tak teď. Miloš Zeman skandální milostí pro správce Lánských lesů pána Baláka opět pošlapává víru ve spravedlnost a její fungování v naší zemi. Zároveň nám ukazuje – teď si ještě rok budu dělat, co chci. Nenecháme si to líbit?

Zdroj: <https://forbes.cz/svetovy-den-krysy-nenechme-si-libit-co-predvadeji-ty-na-prazskem-hrade/>

Prezident Zeman udělil milost obviněnému šéfovi Lánské obory Balákovi

Praha – Prezident Miloš Zeman udělil milost šéfovi Lesní správy Lány Miloši Balákovi, který byl odsouzen za ovlivňování veřejné zakázky v Lánské oboře. Zohlednil jeho bezúhonnost i pracovitost. Podle Zemana nebyla zřejmě pro Balákovo odsouzení rozhodná povaha činu, ale to, kde pracuje. V tiskové zprávě zaslané ČTK to dnes uvedl prezidentův mluvčí Jiří Ovčáček. Milost pro Baláka neodpovídá podmínkám, které si prezident stanovil pro její udělení. Zeman už udělil 21 milostí, v druhém funkčním období 12.

Zdroj: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/prezident-zeman-udelil-milost-obvinenemu-sefovi-lanske-obory-balakovi/2184952>

Je daný text publicistický, nebo zpravodajský? Argumentujte, proč tomu tak je.

Definitivně se potvrdilo, že za vyvolání války na Ukrajině může USA

Mnoho lidí ve světě mělo podezření, že USA mají své špinavé prsty v ošklivé válce, která v těchto dnech probíhá na Ukrajině. Navzdory masivní celosvětové propagandě a poukazování na Rusy jako na zločince a Putina jako na Hitlera se začínají objevovat nezvratné důkazy, že v USA sedí skuteční zločinci, včetně novodobého Hitlera Bidena.

Zdroj: <https://zvedavec.news/komentare/2022/05/9146-definitivne-sa-potvrdilo-ze-za-vyvolanie-vojny-na-ukrajine-su-zodpovedne-usa.htm>

Pracovní list ke 2. kapitole:

Procvičte si mozek!

Cvičení: Zkuste vypočítat tyto tři příklady. Jeden příklad by vám neměl zabrat více než 30 sekund.

1. Pálka a míček stojí dohromady 110 korun. Pálka stojí o sto korun více než míček. Kolik stojí míček?

Výsledek:

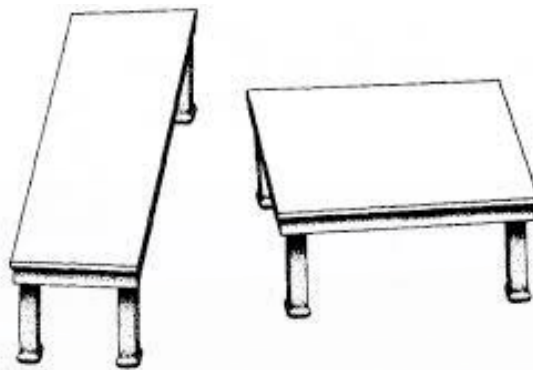
2. Jestliže 5 strojům trvá výroba 5 výrobků 5 minut, jak dlouho potrvá 100 strojům výroba 100 výrobků?

Výsledek:

3. V jezeře rostou lekníny. Každý den se plocha leknínů zdvojnásobí. Jestliže zabere 48 dní, než kompletně pokryjí celý rybník, kolik dní jim zabere, než pokryjí polovinu jezera?

Výsledek:

Úkol: Podívejte se na tyto dva stoly. Určete, který stůl je delší a který je naopak širší. Poté zkuste zapojit kreativitu a svůj odhad si ověřte.

Úkol: Určete, zdali je dané tvrzení pravdivé, či nikoliv.

Tvrzení	Je tvrzení pravdivé?
Jedno kuře žilo bez hlavy 18 měsíců.	
Blesk nikdy neudeří dvakrát do jednoho místa.	
Netopýři jsou slepí.	
Sloni se bojí myši.	
Při žahnutí medúzou pomáhá si ránu pomočit.	
Med se sám o sobě nikdy nezkaží.	
Medvěd, který bojoval s Poláky za druhé světové války, byl povýšen na desátníka.	
Pštrosi schovávají hlavu do písku, když se bojí.	

Pracovní list ke 2. kapitole:

Stereotypy

Cvičení: Odhadněte, jací budou lidé na fotografiích (vzdělání, profese apod.)

Pracovní list ke 3. kapitole:

Poznejte dezinformaci

Úkol: Rozhodněte, které zprávy jsou nejspíše pravdivé a které jsou falešné.
Podle čeho takto usuzujete?

Novinky.cz

Novinky.cz » Domáci » Lékaři svolali v Praze protest proti koronavirovým opatřením

VÁLKA NA UKRAJINĚ MINUTA PO MINUTĚ MAPA KONFLIKTŮ ZBYTEČNÁ VÁLKA HA PYCCKOM

Lékaři svolali v Praze protest proti koronavirovým opatřením

14. 11. 2021, 17:24 – ČTK

Desítky lidí v neděli v Praze před ministerstvem zdravotnictví vyjádřily nesouhlas se stávajícími vládními opatřeními proti šíření koronaviru. Shromáždění organizovala Paralelní lékařská komora tvořená lékaři, kteří hovoří o „covidovém teroru“. Jejím představitelem je například lékař urgentní medicíny Vít Mareček.

LIDOVKY.cz

Události Názory Magazín Kultura Orientace Seriály Video Obrazem

Střelba a rvačka v Calais. Tři migranti utrpěli vážná zranění

SVĚT 1. února 2018 18:14

PARÍŽ - Tři migranti ve čtvrtek utrpěli stříelná zranění v Calais na severu Francie během rvačky mezi uprchlíky z Afghánistánu a Eritreje, která propukla po rozdělávání jídla. Oznámila to agentura AFP s odvoláním na místní úřady.

10 příspěvků

Lubo Žiško
30. května v 21:56

Brazília nepodpisala zmluvu s WHO ,nechce povinné očkovanie, pandémie a chce ist svojou cestou. Zato sa vládě dostalo uznania od občanov...

Gro Da
1 d

Tisíce evropských železničářů děkují imigrantům a Ukrajincům za jinak neuvěřitelné kulturní obohacení, kterého se jim v této době dostává!!! Robert BENDA - předseda Rady FVČ Federace vlakových čet - prezidium

...A ŽE SI VÁŽÍ VĚCÍ, CO DOSTANOU ZDARMA, NECHAJÍ LEŽET, A JDOU SI PRO DALŠÍ, BRAVO!!!!!!!!!!!!!!

Pracovní list ke 3. kapitole:

Jak na nás působí
dezinformátoři?

Podívejte se na následující ukázkou dezinformace, která se šířila pomocí řetězových e-mailů. Podtrhněte slova, u kterých se vám zdá, že působí na emoce. Ve skupinách tato slova poté napište na papír a připište k nim emoci, která na vás může působit. Můžete ji ztvárnit i např. kresbou.

Přísně utajovaná fakta. V Itálii vypukla epidemie Eboly, která se úřady pro národní bezpečnost musí tajit lidem Italské úřady tají lidem, že v Itálii je oficiálně registrováno 40 případů EBOLY!!! První varování bylo učiněno před několika týdny z Lampedusy. Úřady pro národní bezpečnost zakázaly hovořit a psát o této nebezpečné chorobě a tak se může šířit po celé Evropě, bez informování obyvatelstva, plnou měrou. Bylo by dobré se na následující možné velké nebezpečí připravit a učinit kroky k vlastní sebeobraně svého zdraví. Pravděpodobně byla nákaza zapříčiněna uprchlíky ze Senegalu, kde se tato nemoc rozšířila. Může to být mor pro Evropu. Prosím rozšířte tuto zprávu na co nejvíce webů. Doporučuji raději nekupovat žádné produkty z itálie a hlavně do Itálie nejezdit na dovolenou. Lepší ochrana neexistuje. Nemoc začíná plíživě a nebezpečně, může se přenášet od zvířat na člověka, přes tělní tekutiny a hlavně kontaktem s nemocnými. Při naze nastává prvně horečka, průjem a nevolnost. Než se přijde na pravou příčinu, většinou je už pozdě.

Úkol: Podívejte se na e-mail a odpovězte na pět klíčových otázek, které slouží k posouzení zprávy. Můžete takové zprávě věřit?

ŠOK V LÉKÁRNĚ, INFORMUJ VŠECHNY!!! Doručená pošta x 🖨️ 📧

Franta Vomáčka 20:50 (před 0 minutami) ☆ ↶ ⋮

Komu: mně

Do minulého týdne jsem to netušil, ale romové nemusí platit za léky. Byl jsem v lékárně koupit dětem kapky na kašel a do nosu atd. Předem mnou byla menšina, vybrali si léky a pak vytáhli papír ze sociálky, ... lékárnice ho potvrdila a odesli. Ptal jsem se, co to bylo a ona mi sdělila, že jsou sociálně slabí, tak jim stát platí léky. Málem to se mnou seklo, zaplatil jsem 500,- Kč a naštvaní šel domů. Pracuji, platím SP, ZP, daně - a to všechno na ně a jim podobným.
PROSÍM,SDÍLEJTE TO DÁL, S TÍM UŽ SE MUSÍ NĚCO UDĚLAT!!!!

Pět klíčových otázek:

Kdo:

Kde:

Co:

Jak:

Proč:

Pracovní list ke 4. kapitole:

Ve světě
falešných zpráv

Podívejte se na tyto výroky a napište do kolonky „názor na tvrzení“, jestli jsou pravdivé, nepravdivé, nebo se nedají ověřit.

Tvrzení	Názor na tvrzení
Evropská unie zakázala křivé banány.	
Evropská unie zakázala rum.	
Evropská unie zakázala pomazánkové máslo.	
Evropská unie chce zakázat písmeno Ř.	
Evropská unie nařídila postupné stažení klasických žárovek se žhavicím vláknem z trhu.	
V boji proti onemocnění covid-19 pomáhá alkohol.	
Koronavirus je přenášen mobilní sítí 5G.	
Spolu s očkováním se do těla přenáší čipy, které slouží k ovládnutí lidstva.	
V Dánsku kvůli koronaviru vybili celou sedmnáctimilionovou populaci norků.	
Koronavirus byl uměle vytvořen, aby celou populaci ovládalo pár lidí „za oponou“.	